

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2006

DENISA SUDOLSKÁ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

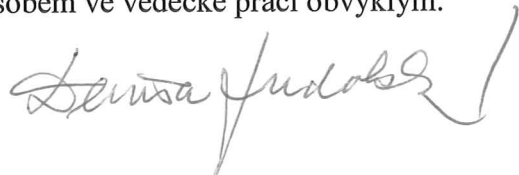
**Právní následky porušení smlouvy v občanském
právu**

2006

**Prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.
Denisa Sudolská
Vinohradská 24, P2**

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

A handwritten signature in cursive script, reading "Lenka Jurová", with a large flourish at the end.

Obsah

- I. Úvod
- II. Konkrétní právní následky

Oddíl 1. Smluvní pokuta

- 1.1 podstata smluvní pokuty a existence dvojí právní úpravy
- 1.2 výše smluvní pokuty
 - 1.2.1 způsob jejího určení
 - 1.2.2 její přiměřenost
- 1.3 smluvní pokuta a úroky z prodlení
- 1.4 důsledky smluvní pokuty

Oddíl 2. Prodlení

- 2.1 prodlení dlužníka
 - 2.1.1 právo věřitele požadovat plnění v dodatečně stanovené lhůtě
 - 2.1.2 právo věřitele od smlouvy odstoupit
 - 2.1.2.1 fixní smlouvy
 - 2.1.3 úroky z prodlení
 - 2.1.4 poplatky z prodlení
 - 2.1.5 právo na náhradu škody
 - 2.1.6 odpovědnost za ztrátu, poškození a zničení předmětu plnění
- 2.2 prodlení věřitele
 - 2.2.1 odmítnutí řádně a včas nabídnutého plnění
 - 2.2.2 neposkytnutí součinnosti
 - 2.2.3 konkrétní právní následky prodlení věřitele

Oddíl 3. Odstoupení od smlouvy

- 3.1 účinky odstoupení od smlouvy
- 3.2 odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti
- 3.3 odstoupení od smlouvy a smluvní pokuta
- 3.4 vzájemný vztah ustanovení § 48 , § 497, §517 ObčZ
- 3.5 otázka vážnosti vůle odstoupivšího účastníka smlouvy
- 3.6 odstoupení od smlouvy jako výkon práva

Oddíl 4. Odpovědnost za vady

- 4.1 definice pojmu vada
- 4.2 obecná právní úprava odpovědnosti za vady
- 4.3 právní úprava odpovědnosti za vady u kupní smlouvy

Oddíl 5. Náhrada škody

- 5.1 občanskoprávní prevence u smluv
- 5.2 obecná odpovědnost za škodu
- 5.3 odpovědnost na výběr daná
- 5.4 předpoklady odpovědnosti za škodu
 - 5.4.1 protiprávní úkon
 - 5.4.2 vznik škody
 - 5.4.3 příčinná souvislost
 - 5.4.4 zavinění

Seznam použité literatury

- 1.) Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek 2., 4. aktualizované a doplněné vydání, nakl. ASPI, 2006
- 2.) Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kolektiv: Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, nakl. C.H.Beck, 2004
- 3.) Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M., Hoffman, J., Koblíha, I., Ondruš, R.: Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, 2. aktualizované a doplněné vydání, nakl. Linde Praha a.s., 2004
- 4.) Holub, M. a kol.: Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu, nakl. Linde Praha, 2001
- 5.) Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu, nakl. Praha Eurolex Bohemia, 2003
- 6.) Knapp, V. a kolektiv: Občanské právo hmotné, svazek II., nakl. Codex Praha, 1995
- 7.) Švestka, J., Mikeš, J., : Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti in Právní rozhledy 7/2000
- 8.) Pohl, T., :Odpovědnost za vady plnění u kupní smlouvy podle občanského zákoníku in Právní rádce 1/2006
- 9.) Fiala, J., : Důsledky zákona č. 136/2002 Sb. pro určení odpovědnosti za vady věci při prodeji v obchodě in Právní zpravodaj 1/2003
- 10.) Čechlovský, V., : Vláda zvýšila dlužníkům úroky z prodlení in Právo 5/2005
- 11.) Chalupa, L., : Úroky z prodlení podle vládního nařízení č. 163/2005 in Právní rádce 11/2005
- 12.) Šetina, T., : Nová pravidla pro výpočet úroků z prodlení in Bulletin advokacie 7-8/2005
- 13.) Chalupa, L., : K otázce úroků z prodlení v soudních rozhodnutích in Právní rozhledy 9/1998
- 14.) Hulmák, M., : Poplatky z prodlení v českém právu in Právní rozhledy 5/2003
- 15.) Salač, J., : K otázce předpokladů odpovědnosti za škodu in Právní rozhledy 18/2004
- 16.) Philippi, T., : Právní účinky odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení in Právní rozhledy 11/2005
- 17.) Bejček, J., : Nad přípustností smluvních odchylek od zákona in Právní praxe v podnikání 9/1994

- 18.) Spáčil, J., : Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti v případě, že nemovitost již byla převedena na třetí osobu in Soudní rozhledy 6/2001
- 19.) Směrnice Evropského Parlamentu a Rady EU č. 2000/35 EC : O boji proti prodlení s placením v obchodním vztazích

Publikované názory (ASPI):

- .Švestka, J., Knappová, M.
- .Spáčil, J.
- .Fiala, J., Hardík, J., Korecká, V.

Judikatura :

- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 29 Odo 426/2001, ze dne 19.12. 2002, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo119/1999, ze dne 24.3. 1999, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 29 Cdo 2495/1998, ze dne 26.1. 1999, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2247/1999, ze dne 26. 7. 2000, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 33 Cdo 3072/2000, ze dne 28.3. 2000, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 33 Odo 131/2003, ze dne 25.6. 2003, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2781/99, ze dne 5.9. 2000, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soud ČR 29 Cdo 2568/2000, ze dne 24.9. 2003, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 3 Cdon 1213/1996, ze dne 28.2. 1997, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 22 Cdo 380/1999, ze dne 15.6. 2000, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 22 Cdo 1374/1998, ze dne 17.2. 2000, ASPI
- . Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 22 Cdo 1186/1998, ze dne 17.11. 1999, ASPI

- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR Cpjn 38/1998, ze dne 28.6. 2000, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 2240/1999, ze dne 16.8. 2000, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 182/2001, ze dne 25.6. 2002, ASPI
- Nález Ústavního soudu II. ÚS 77/2000, ze dne 23.1. 2001, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2013/2002, ze dne 26.6. 2003, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 22 Cdo 1719/2001, ze dne 29.5. 2002, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2175/2000, ze dne 1.12. 2000, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 33 Odo 154/2003, ze dne 21.5. 2003, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 29 Cdo 2228/2000, ze dne 4.12. 1999, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 29 Odo 378/2001, ze dne 25.3. 2003, ASPI
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR Cpj 87/1970, ze dne 18.11. 1970,
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 1849/2001, ze dne 10.4. 2003, ASPI
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR 3 Cz 17/1968, ze dne 30.4. 1968, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 29 Cdo 2574/1999 ze dne 30.11. 2000, ASPI
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 2895/1999 ze dne 29.3. 2001, ASPI
- Rozsudek nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 213/2000 ze dne 5.4. 2000, ASPI

Internet:

www.clair.cz
www.juristic.cz
www.profit.cz
www.businessinfo.cz

Úvod

Soukromému smluvnímu právu je v demokratickém právním státě s tržním hospodářství vlastní zásada svobodného uzavírání soukromoprávních smluv. Závisí proto zásadně na vůli a rozhodnutí subjektů soukromého práva, zda soukromoprávní smlouvu uzavřou či nikoliv. Jen výjimečně je tato zásada prolamována a některým subjektům s ohledem na zvláštní veřejné zájmy stanovena povinnost určité typy smluv uzavírat.

Jakmile však subjekty soukromého práva smlouvu uzavřou a stanou se tak smluvními stranami, je soukromému smluvnímu právu vlastní další zásada, a sice zásada „**pacta sunt servanda**“ tedy platí, že uzavřené smlouvy jako závazně působící souhlasné projevy vůle smluvních stran je třeba dodržovat.

Zásada dodržovat smluvní povinnosti, a tak zabezpečovat stabilitu a tím potřebnou jistotu soukromoprávního styku, znamená nejen uzavřenou smlouvu plnit, nýbrž ji zároveň plnit náležitě, tj. včas a řádně, neboli smlouvu splnit.

Uzavřená smlouva by tedy měla být pro obě smluvní strany stejně závazná jako sám zákon.

Nezřídka to bývá v zahraniční i naší literatuře vyjadřováno tak, že dodržování smlouvy smluvními stranami je „posvátné“.

Dojde-li k porušení smluvních povinností kteroukoliv ze smluvních stran, jde o chování, které se ocitá v rozporu s právem, neboli jde o protiprávní chování.

S tímto druhem protiprávního chování spojují sankční složky soukromoprávních norem podle povahy porušených smluvních povinností určité nepříznivé právní následky neboli různé formy smluvní odpovědnosti.

V následujícím textu se zaměřím právě na ty nepříznivé právní následky, které neminou kteroukoliv smluvní stranu, která zásadu „**pacta sunt servanda**“ nebude po uzavření smlouvy ctít.

Konkrétní právní následky

Oddíl 1. Smluvní pokuta

1.1 Smluvní pokuta je peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli v případě, že nesplní svou smluvní povinnost, a to bez ohledu na to, zda porušením povinnosti vznikla věřiteli škoda ve smyslu § 544 odst. 1 Obč.

Podstatou smluvní pokuty je tedy povinnost zaplatit určitou částku, kterou si strany sjednaly pro případ, že bude porušena konkrétní smluvní povinnost.

Pokutu lze dohodnout jak pro případ nesplnění vůbec, tak pro případ porušení jakékoliv jiné smluvní povinnosti.

Ustanovení § 544 odst. 1 ObčZ, jež je kogentní povahy, tedy umožňuje sjednání smluvní pokuty pro případ porušení povinnosti ze smlouvy vyplývající, přičemž nezbytnou součástí ujednání o smluvní pokutě je zcela přesné a určité označení povinnosti, při jejímž nesplnění nebo vadném splnění vznikne právo na smluvní pokutu. Okruh povinností, které je možno zajistit smluvní pokutou, není omezen, neboť každá platně sjednaná povinnost může být tímto způsobem zajištěna.

Obecně se např. může jednat o povinnost poskytnout plnění ve věcech, v činnostech nebo v penězích, o povinnost zdržet se nějaké činnosti. Zajištěna může být i povinnost poskytnout plnění v dohodnutém místě, v dohodnutém čase, v potřebné jakosti, zajistit lze i porušení plnit bez právních vad a pokuta se může vztahovat i k plnění nekompletnímu.¹

Existuje dvojí právní úprava, jedna v občanském zákoníku, a druhá v obchodním zákoníku².

Smluvní pokuta upravená v paragrafech 300 až 302 obchodního zákoníku se použije v případě, že si ji sjednávají podnikatelé mezi sebou v rámci své podnikatelské činnosti.

Pokud ale podnikatel v rámci své činnosti prodává své výrobky či služby běžným zákazníkům, kteří nejsou podnikateli, řídí se jejich vztah ohledně smluvní pokuty občanským zákoníkem dle § 544 a § 545. Obě strany si ale mohou výslovně dohodnout, že se jejich vztah bude řídit podle výše uvedené úpravy v obchodním zákoníku.

Na rozdíl od obchodního zákoníku platí, že smluvní pokutu, nevyplývá-li z dohody něco jiného, není povinen zaplatit ten, kdo prokáže, že nezavinil porušení smluvní povinnosti ve smyslu § 545 odst. 3 ObčZ.

Zavinění (úmysl přímý, nepřímý, vědomost vědomá, nevědomá) se presumuje, proto důkazní břemeno o nedostatku zavinění spočívá na

¹ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 182/2001, ASPI

² Občanský zákoník, komentář . 9. vydání, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 793

dlužníkovi. Okolnost, zda z tohoto porušení vznikla škoda, není významná. Zavinění ve smyslu tohoto ustanovení se váže k porušení zajištěné povinnosti, nikoliv ke vzniku škody jako následku tohoto porušení.

Dalším podstatným rozdílem oproti obchodnímu zákoníku je nemožnost snížit smluvní pokutu soudem až na výši vzniklé škody, což je ve srovnání s úpravou v obchodním zákoníku nepoměrně tvrdší.

Podle úpravy obchodního zákoníku má soud moderační právo a smluvní pokutu může snížit až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením zajišťovaného závazku ve smyslu § 301 ObchZ³.

V rozhodování soudů se proto objevily dva rozdílné právní názory. Jeden zastává názor, že pokud si to účastníci smluvili, věděli, co si smlouvají, jejich ujednání o smluvní pokutě je tedy platné a soud nemá právo do něj zasahovat. Druhý názor tvrdí, že účastníci si v rámci smluvní volnosti sice mohou sjednat cokoli, co neodporuje zákonu, ale nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta může za určitých okolností konkrétního případu odporovat dobrým mravům.

Já se přikláním spíše k druhému názoru, jelikož sice zákon o výši smluvní pokuty nic neustanovuje, je třeba dovodit, že sjednaná výše smluvní pokuty musí být úměrná výši pohledávky, jejíž splnění se takto zajišťuje, jinak by takové ujednání bylo v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 39 ObčZ.

Občanský zákoník sice smluvní pokutu řadí mezi zajišťovací instituty, mohlo by se však spíše hovořit o institutu, který závazek utvrzuje, neboť dlužník je pod hrozbou další povinnosti více motivován ke splnění prvotní povinnosti.

Dle Nejvyššího soudu⁴ účelem smluvní pokuty zakotvené v § 544 a § 545 ObčZ je donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku.

Smluvní pokuta tedy především představuje hrozbu dlužníkovi, že pokud nesplní svou smluvní povinnost, vznikne mu povinnost poskytnout pro ten případ sjednané plnění, tj. pokutu.

Sjednaná smluvní pokuta má tedy v první řadě čelit porušení povinnosti (funkce prevenční), neboť bude-li zajištěná povinnost plněna, byla hlavní funkce smluvní pokuty vyčerpána. Vedle toho má smluvní pokuta i funkci reparační, neboť jejím smyslem je též reparovat na straně věřitele újmu, která mu vznikla v důsledku porušení povinnosti ze strany dlužníka.

Avšak to, zda bude muset dlužník zaplatit smluvní pokutu, či nebude, nic nezmění na tom, že svoji původní povinnost nesplní proto, že nemá potřebné prostředky.

Smluvní pokuta tak závazek hospodářsky nijak nezajišťuje, třebaže věřiteli poskytuje jiné výhody.

³ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 793

⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn 25 Cdo 182/2001, ASPI

Není rozhodující, jak smluvní strany označí svou dohodu, popř. zda použijí přímo termín „smluvní pokuta“, nýbrž rozhodující je obsah jejich ujednání.

Dohodou o smluvní pokutě lze zajistit splnění určité smluvní povinnosti, vyplývající z jakékoliv smlouvy, i ze smlouvy inominační, pokud to její charakter připouští⁵.

Smluvní pokuta musí být sjednána v písemné formě dle § 544 odst. 2 ObčZ, jinak by takové ujednání bylo absolutně neplatné, bez ohledu na to, jakou formu měla smlouva, z níž vyplývá závazek, který má být pokutou zajištěn.

Smluvní pokuta může být sjednána i v jiném plnění, nežli v penězích.

Nelze vyloučit dohodu, podle níž se smluvní pokuta má zaplatit osobě třetí.

1.2 Výše smluvní pokuty musí být stanovena výslovně nebo smlouva musí obsahovat způsob jejího určení.

V tomto směru nesmí smluvní projev zanechávat pochybnosti.

Nejčastěji je smluvní pokuta ujednána jako jednorázová částka nebo i procentní podíl (ze sjednané ceny).

Zákon sám neobsahuje bližší úpravu, jak má být výše pokuty stanovena. Nicméně východiska, z nichž se bude odvíjet výše pokuty v případě porušení zajištěné povinnosti, musí být ve smlouvě uvedena tak, aby z nich bylo možno výši pokuty v budoucnu jednoznačně určit⁶.

1.2.1 Nevyžaduje se tedy stanovení konkrétní (celkové) výše pokuty předem, nýbrž požadavku určitosti dle § 37 odst. 1 ObčZ vyhovuje i takové ujednání, podle něž lze v budoucnu, v případě porušení smluvní povinnosti, výši pokuty vyčíslit způsobem stanoveným ve smlouvě.

Tento názor podpořila judikatura hned v několika případech.

Dle Nejvyššího soudu⁷ ujednání o smluvní pokutě zajišťující závazek k nepeněžitému plnění, které její výši činí závislou též na době, po kterou trvá porušení smluvní povinnosti, není neplatné pro neurčitost ve smyslu § 37 odst. 1 ObčZ.

Předmětem dovolacího přezkumu byla právní otázka, zda smluvní pokuta postihující porušení povinnosti k nepeněžitému plnění vyjádřena částkou 100 000 Kč za každý měsíc prodlení, splňuje požadavek určitosti podle § 37 odst. 1 a § 544 odst. 2 ObčZ.

K odvolání žalovaného Krajský soud dovodil, že ujednání o smluvní pokutě je neplatné, protože nebylo dodrženo ustanovení o určení její

⁵ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 791

⁶ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 792

⁷ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. Cdo 119/99, ASPI

výše, případně o stanovení způsobu jejího určení. Tvrdí, že závazek žalovaného uhradit za každý měsíc prodlení se svým plněním 100 000 Kč je neurčitý v tom, že nebyla stanovena žádná horní hranice takto vznikajících sankcí ani v peněžní formě ani ve formě časové.

Odvolací soud tedy ustanovení § 37 odst. 1 a § 544 odst. 2 ObčZ vyložil tak, že určitost ujednání o způsobu určení výše smluvní pokuty je splněna pouze tehdy, je-li zároveň dohodnuto ukončení doby, na kterou je dohodnutá finanční částka vázána, anebo je-li ujednána maximální finanční částka.

Zákon však dle názoru Nejvyššího soudu (viz níže) smluvní možnosti účastníků z hlediska určitosti tímto způsobem neomezuje.

Uvádí, cituji : „podle ustanovení § 37 odst. ObčZ právní úkon musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně.

Smluvní pokuta má sankční charakter a odtud plyne požadavek na precizní vyjádření rozsahu smluvní pokuty.

Zákon ukládá, aby v písemném ujednání byla zachycena výše smluvní pokuty, přičemž umožňuje, aby se tak stalo dvěma způsoby. Buď je přímo stanovena výše smluvní pokuty uvedením konkrétní peněžní částky, anebo musí být sjednán způsob, jakým bude výše smluvní pokuty v okamžiku porušení smluvní povinnosti určena. Zatímco první způsob vyjádření rozsahu smluvní pokuty je založen na předem dohodnuté a v průběhu doby neměnné výši pokuty, druhý způsob umožňuje účastníkům, aby výši pokuty vážali na okolnosti, které považují za významné, jejichž hodnoty však nejsou v době uzavření smlouvy známy. Tak se nejčastěji výše pokuty odvozuje určitým procentním podílem z hodnoty neposkytnutého plnění.

Ustanovení § 544 odst. 2 ObčZ tedy z pohledu určitosti ujednání o smluvní pokutě neklade podmínku, aby její výše byla předem pevně stanovena, nýbrž vyžaduje pouze, aby k tomuto momentu bylo nepochybné, jakým způsobem, to znamená z hodnoty jakých veličin a jakým výpočtem, bude výše smluvní pokuty v případě porušení smluvní povinnosti zjištěna. Zákon nevylučuje, aby byl způsob určení výše smluvní pokuty sjednán tak, že v průběhu smluvního vztahu budou výchozí veličiny proměnlivé, trvá však na tom, že písemně musí být zachycena ta východiska, z nichž se bude výše smluvní pokuty v budoucnu případně odvíjet“.

Soudím, že tato úprava tedy nepřináší žádné limity ohledně absolutní výše smluvní pokuty stejně jako nestanoví ani omezení ohledně doby, po kterou může být smluvní pokuta při trvajícím neplnění zajištěného závazku placena.

Jestliže účastníci považují opožděné splnění nepeněžitě smluvní povinnosti za natolik závažné a naopak možnost alespoň dodatečného vynucení sjednaného plnění za natolik žádoucí i za cenu zpřísněné míry zajištění závazku, nebrání jim dikce ustanovení § 544 odst. 2 ObčZ v tom, aby smluvní pokutu svým písemným ujednáním konstruovali tak, že její výše se bude odvíjet též od doby, po kterou bude trvat porušení smluvní povinnosti.

Dostatečně určitým shledala též soudní praxe ujednání o výši pokuty v rozpětí „do...% za každý den prodlení“.

Rozhodnutí o výši pokuty v rámci sjednaného rozpětí náleží totiž oprávněnému, který ji může požadovat v nižší než maximální výši⁸.

Mezi zhotovitelem a objednatelem byla sjednána smluvní pokuta pro případ neplnění nepeněžitých závazků vyplývajících ze smlouvy o dílo ze dne 31.7. 1995, a to ve výši až do 0,5 % z ceny za dílo za každý započatý den prodlení.

Podle odvolacího soudu je takové ujednání o smluvní pokutě dostatečně určité a svým obsahem ani zamýšleným účelem neodporuje zákonu.

Nejvyšší soud se nejprve zabýval otázkou, zda byla smluvní pokuta platně sjednána.

„Smluvní pokutou lze zajišťovat jakoukoliv smluvní povinnost, ať se již týká peněžitého plnění či jiného plnění. Pro ujednání o smluvní pokutě předepisuje zákon obligatorně písemnou formu, jejíž nezbytnou náležitostí je uvedení výše pokuty, příp. alespoň způsobu, jakým bude stanovena dle § 544 odst. 2 ObčZ. Určení výše smluvní pokuty je zásadně věcí vzájemné dohody účastníků tohoto ujednání. V občanském zákoníku ani v zákoníku obchodním není obsažena úprava výše smluvní pokuty ani se zde nestanoví způsob jejího určení. Sjednání její výše či způsobu určení je tedy věcí dohody účastníků. Je proto možné sjednat si smluvní pokutu konkrétní částkou za každý den prodlení, obdobně jako v případě úroků z prodlení. Podmínkou však je, aby takové ujednání bylo dostatečně určité.

V posouzeném případě byla sjednána smluvní pokuta tak, že pro případ neplnění termínů nepeněžitých závazků vyplývajících z této smlouvy se smluvní strany dohodly na smluvní pokutě do výše 0,5 % z ceny za dílo, a to za každý započatý den prodlení. Z uvedeného ustanovení vyplývá, v jakém rozpětí by mohla být smluvní pokuta pro případ prodlení s plněním nepeněžitých závazků požadována.

V ujednání však chybí výslovné určení té smluvní strany, která bude oprávněna uvést konkrétní výši smluvní pokuty při porušení takto zajištěné povinnosti. Smluvní pokuta byla sjednána do výše 0,5 % z ceny za dílo a v této výši ji mohl žalobce při porušení smluvní pokutou zajištěných povinností také nepochybně bez dalšího požadovat. Z toho pak vyplývá, že mohl-li žalobce bez dalšího požadovat smluvní pokutu v maximální výši, bylo věcí jeho rozhodnutí, zda se bude domáhat zaplacení smluvní pokuty v nižší procentní sazbě než uvedené maximální. Totéž by ostatně mohl učinit i v případě, že by smluvní pokuta byla např. sjednána určitým pevným procentem. Vzhledem k tomu lze souhlasit se závěrem odvolacího soudu, že ujednání o smluvní pokutě je dostatečně určité“.

Z výše uvedeného plyne, že sjednání smluvní pokuty ve výši do 0,5 % z ceny díla za každý den prodlení lze považovat za dostatečně určité a tedy v souladu s ustanovením v § 544 odst. 2 ObčZ.

⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 29 Odo 426/2001, ASPI

1.2.2 Nicméně výše smluvní pokuty by měla být úměrná výši pohledávky, jinak by takové ujednání mohlo být v rozporu s dobrými mravy a soud by v případném řízení smluvní pokutu nemusel přiznat.

Nejvyšší soud např. judikoval, cituji: „byla-li pohledávka věřitele z půjčky ve výši 400.000 Kč zajištěna zástavním právem k nemovitosti dlužníka a vedle toho ujednáním o smluvní pokutě ve výši 70.000 Kč za každý měsíc prodlení, tj. ve výši téměř trojnásobku půjčené částky za rok, je výkon práva na zaplacení smluvní pokuty, sjednané pro případ opožděného vrácení půjčky, v rozporu s dobrými mravy.“⁹

Jak vyplývá ze skutkových zjištění učiněných v řízení před soudy prvního a druhého stupně, byla uzavřena smlouva o půjčce, jejímž předmětem byla částka 400 000,- Kč, kterou se žalovaní zavázali vrátit žalobci i se smluvenými úroky, svůj závazek však splnili opožděně. Za situace, kdy pohledávka žalobce z této půjčky byla zajištěna zástavním právem k nemovitosti žalovaných a vedle toho ujednáním o smluvní pokutě ve výši 70 000,- Kč za každý měsíc prodlení, tj. ve výši trojnásobku půjčené částky za rok, je podle názoru dovolacího soudu výkon práva žalobce na zaplacení smluvní pokuty, sjednané pro případ opožděného splnění závazku žalovaných, v rozporu s dobrými mravy ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ

Podobně judikoval Nejvyšší soud, když považoval smluvní pokutu ve výši 10.000 Kč za každý i započatý měsíc prodlení se splácením dluhu, jež byla sjednána mezi účastníky smlouvy o půjčce peněz ve výši 30.000 Kč, za právní úkon, který je v rozporu s dobrými mravy. Jedná se o právní úkon neplatný ve smyslu § 39 ObčZ a právo na zaplacení takové smluvní pokuty nelze proto v soudním řízení přiznat.

Přiměřeností výše smluvní pokuty se zabýval Nejvyšší soud též v jiném rozsudku.

V posuzovaném případě vyšel Nejvyšší soud ze skutkového zjištění odvolacího soudu, totiž že smlouva stanoví smluvní pokutu ve výši 3% z neuhrazené částky nájemného za každý den prodlení.

Hodnotil, zda jsou splněna kritéria stanovená pro platnost právních úkonů v ustanoveních § 37 a násl. ObčZ.

Dle Nejvyššího soudu je: „neplatnost právního úkonu ve smyslu ustanovení § 39 ObčZ zakládána jeho nedovoleností, která může vyplývat z rozporu právního úkonu, buď se zákonem, který je součástí platného právního řádu v okamžiku projevu vůle, anebo s dobrými mravy.

Aby se právní úkon přičil dobrým mravům, musí nerespektovat některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních“.

A došel k závěru, že v konkrétním případě dohodnutá výše smluvní pokuty je přiměřená rozsahu pronajatého majetku, tedy že takové

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 33 Cdo 3072/2000, ASPI

ujednání není v rozporu se zákonným předpisem ani jej neobchází, nepřičí se dobrým mravům a není tedy neplatné podle § 39 ObčZ..

Lze mít tedy za to, že výši smluvní pokuty z hlediska její přiměřenosti posoudil s ohledem na hodnotu a význam povinnosti zajištěné smluvní pokutou.¹⁰

Smluvní pokuta je razantní prostředek, o čemž svědčí i to, že pokud nebylo smluvními stranami dohodnuto jinak, jejím zaplacením nezaniká věřitelovo právo na plnění.

1.3 Smluvní pokuta, vázaná na prodlení, obtojí i vedle úroků z prodlení, vzájemně se nevyklučují, jde o dva různé právní instituty, takže když bude zaplacení smluvní pokuty vázáno na porušení povinnosti dlužníka spočívající v jeho řádném a včasém plnění, může věřitel po dlužníku požadovat jak zaplacení smluvní pokuty, tak i úroků z prodlení¹¹.

S tím je třeba počítat při stanovení výše smluvní pokuty, aby při současné existenci těchto dvou nároků věřitele nebyla sjednána smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká.

Nejvyšší soud¹² vyjádřil názor, že ustanovení § 544 a § 545 ObčZ nevyklučují možnost sjednání smluvní pokuty za prodlení s placením peněžitého závazku.

Obdobně Krajský soud v Ostravě v rozsudku¹³ dospěl k závěru, že stanovením způsobu určení smluvní pokuty se rozumí též její sjednání procentem ze stanovené částky za každý den prodlení.

Na podporu tohoto právního názoru uvádím výše zmíněný judikát Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Cdo 2495/98. Z odůvodnění, cituji:

okresní soud v Příbrami rozsudkem ze dne 14.1. 1998 uložil žalovanému povinnost zaplatit žalobcům částku 48 702 Kč. Soud vyšel ze zjištění, že účastníci řízení uzavřeli smlouvu o pronájmu nemovitostí, v níž se žalovaný, jako nájemce, zavázal v případě prodlení s placením měsíčního nájemného zaplatit žalobcům, jako pronajímatelům, smluvní pokutu ve výši 3% z neuhrazené částky za každý den prodlení.

Odvolačí soud na základě ustanovení § 544 odst. 2 ObčZ a § 517 odst.2 ObčZ dovodil závěr, že smluvní pokutu nelze sjednat tak, že bude mít stejnou konstrukci jako úrok z prodlení. Uvádí, že smluvní pokuta by měla být vyjádřena tak, aby její výše byla zjistitelná ke dni porušení smluvní povinnosti, na niž se váže, a to konkrétní jednorázovou částkou.

Dovolatelé poukazují na skutečnost, že právní úprava smluvní pokuty a úroku z prodlení představuje dva zcela jiné právní instituty, které se mohou vzájemně podporovat.

¹⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 2247/99, ASPI

¹¹ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 791

¹² rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 29 Cdo 2495/98, ASPI

¹³ rozsudek Krajského soudu ze dne 3.2. 1994 sp. zn. 15 Co 481/93, ASPI

Nejvyšší soud se ztotožnil s právním závěrem odvolacího soudu, a to jen v otázce, že na předmětný závazkový vztah účastníků se vztahuje občanský zákoník.

Citují: „podle § 35 odst. 2 ObčZ je třeba právní úkony vyjádřené slovy vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem.

V posuzovaném případě vůle účastníků vtělená do nájemní smlouvy ohledně ujednání o smluvní pokutě jasně, určitě a srozumitelně vyjadřuje vůli účastníků sjednat smluvní pokutu.

V občanském zákoníku není obsažena úprava výše smluvní pokuty, ani se zde nestanoví způsob jejího určení. Sjednání její výše či způsobu určení je tedy věcí dohody účastníků. Je proto možné sjednat si smluvní pokutu procentní částkou za každý měsíc prodlení stejně, jako v případě úroků z prodlení“.

Nejvyšší soud tedy dovodil opačný názor než odvolací soud, který zastával názor, že smluvní pokutu nelze sjednat tak, že bude mít stejnou konstrukci jako úrok z prodlení, tedy např. sjednání smluvní pokuty ve výši 0,5 % denně z dlužné částky za každý den prodlení.

Dále uvádí, citují: „ v posuzovaném případě si účastníci řízení písemně sjednali smluvní pokutu za prodlení s placením nájemného ve výši 3% z neuhrazené částky za každý den prodlení. Na základě výše uvedeného nelze dospět k závěru, že toto ujednání o smluvní pokutě obchází ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ a prováděcího nařízení vlády a je tudíž neplatné dle § 39 ObčZ, neboť nárok na úrok z prodlení v zákonem stanovené výši tím není dotčen, když vznikl přímo ze zákona“.

Pokud tedy existují vedle sebe nároky na smluvní pokutu a na úrok z prodlení z téhož porušení povinnosti, je třeba pouze posoudit, zda výsledná výše smluvní pokuty není nepřiměřeně vysoká a není v rozporu s dobrými mravy ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ.

Z uvedených rozdílů právní úpravy smluvní pokuty a úroku z prodlení, dále z toho, že občanský zákoník neobsahuje žádnou právní úpravu o souběhu těchto majetkových sankcí, z toho, že jde o dva různé právní instituty, jelikož smluvní pokuta je zajišťovacím prostředkem a úrok z prodlení zákonným důsledkem prodlení a konečně i z toho, že ustanovení § 544 odst. 2 ObčZ nestanoví, že výše smluvní pokuty musí být zjistitelná v okamžiku porušení smluvní povinnosti konkrétní jednorázovou částkou, se tedy domnívám, že sjednají-li si účastníci závazkového vztahu pro případ prodlení se splněním peněžitého závazku, např. zaplacení nájemného, smluvní pokutu, je dlužník povinen v případě prodlení se splněním uvedeného závazku zaplatit věřiteli sjednanou smluvní pokutu a vedle toho i úrok z prodlení ve smyslu ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ. Porušení téže povinnosti je tak sankcionováno dvakrát. Z toho důvodu je třeba při stanovení výše smluvní pokuty přihlídnout k tomu, aby odpovídala významu a hodnotě, podmínkám plnění zajišťované povinnosti.

Smluvní pokuta na rozdíl od úroků a poplatků z prodlení není příslušenstvím pohledávky, ale je samostatným majetkovým nárokem, nesdílí tak osud pohledávky např. při jejím postoupení, naopak právo na její zaplacení je samostatným majetkovým právem a může být předmětem postoupení.

Uvedla jsem několik judikátů, které považují za přelomové. Z uvedeného vyplývá, že otázkou smluvní pokuty, způsobu jejího určování a výší smluvní pokuty z hlediska její přiměřenosti se soudy, včetně Nejvyššího soudu, již zabývaly. Mám za to, že výklad tohoto právního institutu se v judikatuře českých soudů ustálil.

Splatnost smluvní pokuty by měla být stranami dohodnuta, jinak platí ustanovení § 563 ObčZ, tedy není-li doba splnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán. Není-li pokuta včas zaplacená, nastávají účinky prodlení dle § 517 ObčZ a věřitel je oprávněn požadovat úrok z prodlení z částky odpovídající pokutě¹⁴.

Ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem, tzv. penále¹⁵ ve smyslu § 544 odst. 3. Zatímco smluvní pokuta může vzniknout jen na základě dohody, penále vzniká přímo ze zákona.

Podle usnesení Vrchního soudu v Praze¹⁶ pojem „penále“ není právními předpisy definován.

V odůvodnění se dále praví, že z ustanovení § 544 odst.3 ObčZ, kde je pojem penále použit v závorce, by vyplývalo, že jde o pokutu stanovenou za porušení smluvní povinnosti právním předpisem.

Vrchní soud však dochází k závěru, že v obchodní praxi je pojem penále používán zcela evidentně ve smyslu pokuty právě smluvní podle § 544 až § 545 ObčZ a § 300 až 302 ObchZ.

„Jelikož ještě z dob účinnosti hospodářského zákoníku přetrvává hlavně v obchodních vztazích pojem „penále“, je nutné použití tohoto pojmu vykládat též v souvislosti s dalšími ustanoveními smlouvy vyjadřujícími vůli stran. Jestliže je pojem „penále“ použit v souvislosti s plněním peněžitého závazku a tato sankce je vyjádřena procentuálně od určitého data do zaplacení, je možné posuzovat toto ujednání jako úrok z prodlení v jiné než zákonné výši.

¹⁴ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 792

¹⁵ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 792

¹⁶ usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2.8.1996 sp.zn. 5 Cmo 990/951

Naopak, pokud by bylo použito termínu „penále“ jako sankce za neplnění zejména nepeněžitého závazku, lze takové ujednání posoudit jako smluvní pokutu“.

Vrchní soud svůj závěr příliš neodůvodňuje, tvrdí tento názor bez dalšího.

1.4 V § 545 odst.1, 2 ObčZ definuje zákonodárce důsledky smluvní pokuty.

Toto ustanovení je dispozitivní a jeho aplikace může být vyloučena smluvním ujednáním účastníků buď tím, že dohoda obsahuje odlišné ujednání o téže otázce, nebo tím, že určité ujednání není v dohodě obsaženo.

Nevyplývá-li tedy z dohody účastníků něco jiného, pak platí, že dlužník se zaplacením smluvní pokuty nezproštuje povinností splnit závazek. V důsledku nesplnění povinnosti, na niž se vztahuje smluvní pokuta, vzniká tedy vedle trvajících původního závazku další povinnost dlužníka k úhradě smluvní pokuty ve smyslu § 545 odst. 1 ObčZ¹⁷.

Smluvní pokuta však vylučuje nárok na náhradu škody, která z porušené povinnosti vzniká (nebylo-li dohodnuto jinak dle § 545 odst. 2 ObčZ).

Smluvní pokuta se označuje též jako paušalizovaná náhrada škody. Věřitel má tak usnadněnou pozici, jelikož kdyby chtěl vymáhat náhradu škody, musel by v soudním řízení prokazovat její vznik a její výši, naopak v případě smluvní pokuty stačí prokázat okolnosti podmiňující povinnost dlužníka zaplatit smluvní pokutu, nikoliv to, zda mu vznikla škoda.

Dlužník je totiž povinen smluvní pokutu zaplatit bez ohledu na to, zda věřiteli vůbec nějaká škoda vznikla a nemůže se bránit ani tím, že smluvená výše pokuty je evidentně v nepoměru k vzniklé škodě.

Otázka, zda a v jaké výši vznikla věřiteli škoda porušením zajištěné povinnosti, nemá z hlediska povinnosti k zaplacení smluvní pokuty význam. Může mít význam z hlediska odpovědnosti dlužníka za škodu v případě, že bylo ujednáno právo věřitele na náhradu škody vedle smluvní pokuty nebo na náhradu škody přesahující smluvní pokutu dle § 545 odst. 2 ObčZ.

Tedy dle § 545 odst. 2 ObčZ nevyplyvá-li z dohody účastníků něco jiného, pak věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Věřitel je oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, jen když to je mezi účastníky dohodnuto. To ovšem nevylučuje jeho nárok na náhradu škody vzniklé v důsledku porušení jiné povinnosti dlužníka, než na kterou se vztahuje smluvní pokuta¹⁸.

¹⁷ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 795

¹⁸ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 795

Oddíl 2. Prodlení

Dochází-li k porušení smluvních povinností na základě zákona, jedná se o případ prodlení dlužníka a prodlení věřitele.

2.1 Prodlení dlužníka

Jedno z vůbec nejzákladnějších pravidel chování, které najdeme v úpravě závazkových vztahů, je povinnost dlužníka splnit svůj dluh řádně a včas. Ke splnění dluhu tak, aby tím závazek zanikl, dojde pouze v případě, že budou obě náležitosti splněny kumulativně, tedy nestačí, aby bylo plněno včas, stejně podstatné je, aby bylo plněno řádně, tedy bez právně relevantních vad.

K prodlení dlužníka tedy jednak dochází, uplynutím doby splatnosti. Ta se řídí hmotným právem. Není-li účastníky dohodnuta, může vyplývat z právního předpisu, např. v § 671 odst 2 ObčZ v případě úhrady nájemného ze zemědělských nebo lesních pozemků.

Určena může být též soudním rozhodnutím, jednak v případě žaloby o stanovení splatnosti dluhu podle §564 ObčZ, kdy věřitel navrhne, aby soud určil splatnost, která byla dohodou ponechána na vůli dlužníka, a jednak v případech, kdy soud svým rozhodnutím zakládá závazek, který předtím neexistoval. Typicky jde o rozhodnutí ukládající nahradit náklady soudního řízení.

Není-li doba splatnosti smluvně dohodnuta, právním předpisem stanovena ani určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán, a to v místě svého bydliště či sídla ve smyslu § 563 ObčZ.

Při plnění platbou bankovním převodem či poštovní poukázkou, je dluh splněn připsáním částky na účet věřitele nebo vyplacením hotovosti věřiteli, riziko za ztrátu peněz či pozdržení s převodem nese dlužník.

K prodlení dlužníka dochází též v případě, že k plnění nedochází řádně, protože smluvně sjednané plnění, ať je již jeho předmětem věc, peníze či činnost, by mělo být poskytnuto řádně, tzv. ve sjednané kvalitě, kvantitě, na dohodnutém místě, ve stanovenou dobu.

Základními vadami jsou nedostatek samotného plnění a nedodržení okamžiku a místa plnění.

Řádné splnění tedy předpokládá dodržení veškerých náležitostí závazku (předmět, místo plnění, jakost předmětu plnění apod.).

Přijal-li však věřitel vadné plnění, k prodlení dlužníka nedochází, věřiteli zůstává jen nárok z odpovědnosti za vady.

O prodlení se nejedná ani tehdy, když dlužník důvodně odepřel splnění, např. u synallagmatického závazku, kdy mají-li si ze smlouvy plnit

účastníci navzájem, může se domáhat splnění závazku jen ten, kdo sám splnil svůj závazek dříve anebo je připraven jej splnit¹⁹.
Prodlení dlužníka též nenastane v případě, kdy věřitel odmítne vydat kvitanci, jelikož dle § 569 ObčZ je věřitel povinen vydat dlužníkovi na jeho požádání písemné potvrzení o tom, že dluh byl zcela nebo zčásti splněn, v případě, že tak neučiní, dostává se věřitel do prodlení.

Právní následky prodlení dlužníka jsou stanoveny obecně v § 517 až § 519 ObčZ, a to v tom smyslu, že vedle povinnosti původní vznikají dlužníkovi následně sekundárně některé nové právní povinnosti, které předtím neměl (povinnosti z odpovědnosti za prodlení).

Jde o objektivní odpovědnost, proto bez ohledu na to, zda dlužník prodlení zavinil či nikoliv.

Pro vznik odpovědnosti dlužníka za prodlení není rovněž rozhodující, zda v souvislosti s prodlením došlo k majetkové újmě věřitele, či nikoliv.

Vzniku nových sekundárních povinností dlužníka odpovídá vznik nových práv věřitele²⁰.

2.1.1 Nová práva věřitele spočívají jednak v právu požadovat plnění v dodatečně stanovené lhůtě.

Délku dodatečně stanovené lhůty stanoví věřitel sám. Svůj nárok na plnění však věřitel může uplatnit žalobou u soudu, jakmile je jeho pohledávka splatná, aniž by vůbec musel další lhůtu dlužníkovi poskytnout. Nesplnění v dodatečně stanovené lhůtě je pouze předpokladem pro odstoupení od smlouvy.

2.1.2 Nesplní-li tedy dlužník svůj dluh ani v dodatečně stanovené lhůtě, vzniká věřiteli právo od smlouvy odstoupit ve smyslu § 517 odst.1 ObčZ.

Lze to chápat jako určité sankční opatření, poté kdy dlužník nesplnil některou povinnost, kterou na sebe smluvně převzal.

Nicméně odstoupení od smlouvy je právo oprávněného, nikoliv jeho povinnost, proto závisí na úvaze věřitele, zda tohoto práva využije, či nikoliv. Pokud tak neučiní, nic to nemění na jeho právu domáhat se splnění dluhu.

Pokud tedy věřitel po uplynutí dodatečně stanovené lhůty od smlouvy neodstoupí, a naopak podá žalobu na plnění, nemůže již jednostranně od smlouvy odstoupit.

Aby věřitel dosáhl účinného odstoupení od smlouvy, musí dlužníku poskytnout dodatečnou přiměřenou lhůtu ke splnění, tedy přiměřenou s ohledem na charakter konkrétního plnění, aby bylo vůbec možno dluh splnit. Tato dodatečně stanovená lhůta nemusí být dlužníku oznámena,

¹⁹ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 751

²⁰ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 750

stačí že je pouze poskytnuta. Pokud je dlužníku oznámena, může ji věřitel dále prodlužovat, avšak nikoliv již zkrátit. Věřitel není též povinen dlužníka o splnění upomínat.

Až tehdy, jestliže ani v této lhůtě dlužník nesplní, vzniká věřiteli právo od smlouvy odstoupit.

Toto právo není vázáno na podmínku, že dlužníka předem na tuto možnost upozorní. Jestliže věřitel již při poskytnutí dodatečné lhůty prohlásí, že pro případ jejího nedodržení od smlouvy odstoupí, není už třeba dalšího projevu vůle a k odstoupení dochází marným uplynutím stanovené lhůty.

Jde-li o plnění dělitelné, může věřitel toto své právo od smlouvy odstoupit využít i pouze k části plnění. Věřitel je totiž povinen přijmout i částečné plnění, neodporuje-li to dohodě nebo povaze pohledávky ve smyslu §566 ObčZ, proto dostal-li se dlužník do prodlení jen co do části svého závazku, může věřitel odstoupit od smlouvy buď jen co do nesplněného zbytku plnění, anebo ohledně celého plnění, pokud by částečné plnění odporovalo dohodě nebo povaze pohledávky anebo trvat na dodatečném splnění zbytku závazku.

Odmítne-li věřitel nabídnuté částečné plnění, které není povinen přijmout (viz výše), je dlužník v prodlení s plněním celého dluhu a věřitel je oprávněn odstoupit od smlouvy ohledně celého plnění.

V možnosti odstoupit od smlouvy i po jejím částečném splnění je rozdíl od smluvní výhrady odstoupení od smlouvy dle §497 ObčZ, kdy po částečné realizaci smlouvy již nelze právo odstoupení od smlouvy úspěšně uplatnit.

Všechna práva a závazky účastníků zanikají při odstoupení od smlouvy ex tunc. Smlouva se ruší od počátku. Dlužník není povinen dále plnit, strany jsou si navzájem povinny vydat již poskytnuté plnění, každá z nich je oprávněna požadovat vrácení toho, co sama plnila pod podmínkou, že vrátí nebo je ochotna vrátit to, co jí bylo plněno ve smyslu § 560 ObčZ.

2.1.2.1 Naopak od smlouvy věřitel neodstoupí a smlouva se ruší přímo ze zákona, bez právního úkonu odstoupení, jedná-li se o případ fixní smlouvy, tj. byla-li doba plnění stanovena zcela přesně a ze smlouvy nebo z povahy věci vyplývá, že opožděným plněním ztrácí věřitel na plnění ekonomický zájem.

Doba splnění je závislá na události, o níž je jisté, kdy nastane, a tím je fixně určena splatnost, případně přesná doba plnění je ve smlouvě přímo stanovena, tak je tomu u většiny smluv o ubytování.

Případ, kdy je doba plnění vázána na nějakou pevně časově nastalou událost je například případ, kdy si někdo objedná odvoz na stadion, protože se tam bude konat velkolepé utkání dvou věhlasných týmů, obě strany o tom ví a vzaly to na vědomí. Je zřejmé, že pokud by dopravce

(dlužník) přijel až po skončení zápasu, nebylo by spravedlivé požadovat po zákazníkovi, aby musel cokoliv protistraně hradit.

Proto v těchto případech se smlouva ruší přímo ze zákona. Soud ve výroku svého rozhodnutí může pouze deklarovat zrušení smlouvy ze zákona, avšak není oprávněn sám smlouvu zrušit.

Smlouva se ruší od počátku, aniž by bylo třeba dlužníku poskytnout dodatečnou lhůtu a aniž by musel věřitel právo na odstoupení uplatnit, to znamená, že smlouva se ruší bez projevu vůle věřitele.

Naopak pokud věřitel na plnění trvá, závazek trvá i nadále, musí to však bez zbytečného odkladu oznámit dlužníkovi ve smyslu § 518 ObčZ, chce-li zabránit zrušení závazku²¹.

Předpokladem je nejen stanovení přesného termínu, kdy má být plněno, ale i fakt, že se jedná o závazek fixní, tedy že o plnění po stanoveném termínu nemá věřitel zájem. To musí být oběma stranám zřejmé, může to být vyjádřeno přímo ve smlouvě, pokud to neplyne přímo už z povahy věci.

Samotné stanovení termínu, do kdy má dlužník plnit, bez toho, že by mu bylo známo, že plnění je na tento termín přímo vázáno, nestačí.

Bylo-li na základě smlouvy, jež byla následně zrušena, již oboustranně plněno, strany se vzájemně vypořádají podle zásad § 457 ObčZ, a to tak, že každý z účastníků je povinen vrátit druhému vše, co podle zrušené smlouvy dostal. Plnila-li jen jedna strana (např. zaplacená záloha), jde o nárok věřitele na vydání bezdůvodného obohacení.

Právo na náhradu škody způsobené prodlením dlužníka zůstává věřiteli zachováno jak při zrušení smlouvy, tak při dodatečném splnění.

2.1.3 Další velmi významný důsledek prodlení dlužníka představují úroky z prodlení.

Věřitel má právo požadovat úroky z prodlení, jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu nebo jeho části, a to tehdy, jestliže občanský zákoník či prováděcí předpis nestanoví v konkrétním případě povinnost platit poplatky prodlení.

V případě úroků z prodlení jde o obecnou sankci, výše je stanovena vládním nařízením.

Donedávna byla výše úroků z prodlení stanovena jako dvojnásobek diskontní sazby stanovené ČNB. Od 28. dubna 2005 došlo v souladu se směrnicí Parlamentu a Rady EU²² ke změně, byla přijata dne 23. března 2005 novela (č.163/2005 Sb.) stávajícího Nařízení vlády č. 142/1994 Sb.

Novela č. 163/2005 Sb. přinesla dvě zásadní změny.

²¹ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 759

²² Směrnice Evropského Parlamentu a rady EU č.2000/35 ze dne 29.6. 2000 „k potírání prodlení s placením v obchodním styku“

1.) Zvyšuje se dosavadní výše úroků z prodlení, které v posledních letech kolísaly u hranice 2-3% na 9% (stav pro první kalendářní pololetí 2006).

Lidem, kteří nevracejí včas své dluhy, se tak jejich liknavost značně prodraží.

2.) Komplikuje se výpočet úroků z prodlení, neboť v průběhu prodlení dlužníka bude docházet ke změně ve výši úročení.

Doposud tato výše byla odvozena od prvního dne prodlení a byla neměnná po celou dobu trvání prodlení.

Nově výše úroků z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené ČNB, zvýšenou o sedm procentních bodů.

Znamená to, že v každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, je výše úroků z prodlení závislá na výši repo sazby stanovené ČNB platnou pro první den příslušného kalendářního pololetí.

Tedy, prodlení dlužníka, které nastane kdykoliv v období od 1.1. do 30.6. bude úročeno stejnou úrokovou sazbou platnou k 1.1.

V průběhu prodlení dlužníka však bude vždy k 1.1. a k 1.7. výše úroků z prodlení změněna dle aktuální výše repo sazby.

Tj. výše úroků se v průběhu prodlení bude každého půl roku měnit.²³

Je dobré říci, že toto nařízení nemá vliv pouze na občanskoprávní vztahy, ale v důsledku § 369 odst. 1 ObchZ se projevuje rovněž v obchodněprávních vztazích. Jestliže je totiž v případě obchodněprávních vztahů dlužník v prodlení s plněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvena sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak určené předpisy práva občanského.

Nařízení č. 163/2005 vstoupilo v platnost a účinnost dnem vyhlášení, tj. 28.4. 2005. Tj., dostal-li se dlužník do prodlení po tomto datu, je třeba při určení výše úroků z prodlení postupovat dle nových pravidel.

Nová pravidla pro výpočet úroků z prodlení mají vyloučit možnou kalkulaci některých dlužníků na výši úroků z prodlení dosud stanovených v souladu s vládním nařízením č. 142/1994 Sb., v původním znění, výhradně k prvnímu dni prodlení dlužníka, ačkoli prodlení často trvá i mnoho let.

Pokud došlo k prodlení před 28.4. 2005, postupuje se při výpočtu výše úroků z prodlení dle stávající metodiky. Tj. výše úroků z prodlení bude stanovena dle prvního dne prodlení a bude po celou dobu prodlení stejná.

V případě prodlení dlužníka před 28. dubnem 2005, pokračujícím i po tomto datu, je nutné zkombinovat dosavadní způsob vyjádření úroků z prodlení dle vládního nařízení č. 142/1994 Sb., v původním znění s jeho novelizací dle vládního nařízení č. 163/2005 Sb.²⁴

Což klade jisté nároky též na formulaci petitu žaloby²⁵.

Z důvodu zásadní změny právní úpravy již nelze při prodlení dlužníků používat desítky let zažité znění petitů žalob, nýbrž jejich znění musí

²³ Šetina, T., : Nová pravidla pro výpočet úroků z prodlení platná in.: Bulletin advokacie č. 7-8/2005

²⁴ Čechlovský, V., : Vláda zvýšila dlužníkům úroky z prodlení in.: Právo č. 5/2005

²⁵ Chalupa, L. : Úroky z prodlení podle vládního nařízení č. 163/2005 Sb. in.: Právní rádce 11/2005

přesně odpovídat vládnímu nařízení č.142/1994 Sb., ve znění č.163/2005 Sb.

V opačném případě, po poučení soudu dle § 43 odst. 1 občanského soudního řádu, hrozí částečné zamítnutí, případně zastavení řízení, týkající se úroků z prodlení. Proto lze doporučit specifikovat dosavadní dospělé úroky z prodlení určitou částkou tak, aby formulace petitu žaloby nebylo nepřehledné.

Úroky z prodlení je třeba lišit od smluvených úroků (např. při půjčce dle § 658 ObčZ), které jsou úplatou za užívání jistiny, nikoliv sankcí za porušení povinnosti. Zatímco povinnost dlužníka zaplatit věřiteli smluvené úroky vzniká ze závazku ve smlouvě, povinnost platit úroky z prodlení vyplývá ze zákona jako důsledek prodlení se splněním dluhu²⁶.

Úroky z prodlení a poplatek z prodlení mají povahu paušalizované náhrady škody. Proto zaplacení úroků z prodlení nezabavuje dlužníka případné odpovědnosti za škodu, jež v důsledku prodlení vznikla, avšak jen v tom rozsahu , v jakém škoda přesahuje úroky z prodlení (popřípadě poplatek z prodlení).

Jelikož u nároku na náhradu škody není v občanském zákoníku určena doba splnění, je třeba vycházet z toho, že škůdce je povinen plnit prvý den poté, co byl věřitelem o splnění požádán ve smyslu § 563 ObčZ.

Požádání věřitele o splnění podle § 563 ObčZ může ovšem vyvolat splatnost jen u takové pohledávky, která existuje.

Nedošlo-li k požádání dlužníka dříve, je třeba za kvalifikovanou výzvu považovat žalobu. Dnem úročení pohledávky je pak den po doručení této žaloby žalovanému. To platí i u tzv. postihových regresních nároků pojišťovny.

Rovněž pro plnění z titulu bezdůvodného obohacení není stanovena doba plnění a platí proto ustanovení § 563 ObčZ

Dle Nejvyššího soudu²⁷ bezdůvodné obohacení představuje závazkový právní vztah, z něž pohledávka vzniká tomu, na jehož úkor se jiný bezdůvodně obohatil, a dluh tomu, kdo obohacení získal. Jestliže tento dluh (povinnost vydat bezdůvodné obohacení) nespočívá v povinnosti vydat věc, nýbrž v povinnosti platební, je nepochybné, že jde o dluh peněžitý, s jehož řádným a včasným nesplněním spojuje ustanovení § 517 ObčZ nepříznivý důsledek vzniku prodlení na straně dlužníka s právem věřitele požadovat vedle plnění i úroky z prodlení.

Nejvyšší soud tedy dovodil, že má-li být bezdůvodné obohacení vydáno v penězích a nesplní-li dlužník svou platební povinnost včas, má věřitel právo požadovat též úroky z prodlení ve smyslu § 517 ObčZ.

²⁶ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 754

²⁷ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25Cdo 2895/99, ASPI

Prodlení nenastává už vznikem povinnosti vydat bezdůvodné obohacení, ale až den poté, co byl dlužník povinen plnit, tj. od následujícího dne po výzvě věřitele.

Dle Nejvyššího soudu²⁸ se úroky z prodlení nepřiznávají paušálně ode dne podání žaloby u soudu, ale v závislosti na době, kdy se dlužník dostal do prodlení, tedy podle toho, kterým dnem měl být dluh splněn. Proto pro stanovení výše úroků z prodlení není rozhodující, od kterého data věřitel úroky požaduje, nýbrž den, kdy se dlužník dostal do prodlení.

Už v návrhu na zahájení řízení má žalobce odůvodnit i uplatněný nárok na úroky z prodlení. Soud se pak v odůvodnění rozsudku vypořádá s otázkou, kterým dnem měl být dluh splněn, a kdy došlo u dlužníka k prodlení ve smyslu § 517 ObčZ.

Úroky z prodlení jsou příslušenstvím pohledávky (§ 121 odst.3 ObčZ), mohou být jako hmotněprávní nárok uplatněny samostatnou žalobou a mohou být též samostatně vymáhány výkonem rozhodnutí.

Soud nemůže přiznat úroky z prodlení, jestliže to žalobce nenavrhl. Jsou-li úroky z prodlení požadovány žalobou (byť jen jako příslušenství zažalované pohledávky), je třeba v žalobním petitu vymezit dobu, za niž jsou úroky požadovány, a tento požadavek skutkově odůvodnit i z toho hlediska, kdy měl být dluh splněn a kdy došlo u dlužníka k prodlení. Soud je vázán návrhem žalobce i ohledně doby, za niž jsou úroky z prodlení požadovány, a nemůže ani v tomto směru překročit návrh a přisoudit úroky za dobu delší, než žalobce navrhl.

Je-li nárok na úroky z prodlení uplatněn samostatnou žalobou, platí se soudní poplatek. Pokud jsou úroky požadovány jako příslušenství uplatněné pohledávky, soudní poplatek se z nich neplatí dle § 6 odst.1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

Ve vztahu k závazku hlavnímu je úrokový závazek vedlejší, akcesorický. Povinnost dlužníka platit úroky z prodlení začíná prvního dne prodlení a nemůže trvat déle, než trvá závazek hlavní, jehož předmětem je pohledávka věřitele a jí odpovídající dluh dlužníka. Dluh zaniká splněním, popř. jiným ze způsobů zániku závazků, a se zánikem dluhu zaniká i povinnost platit úroky z prodlení. Zůstává jen povinnost dlužníka zaplatit již dospělé úroky z prodlení.

Panuje názor, že při prodlení se zaplacením úroků z prodlení nemá věřitel právo požadovat z nich (z částky jim odpovídající) úroky z prodlení. Včasné nesplacení úroků z prodlení z dlužné částky je totiž prodlením s plněním příslušenství pohledávky dle § 121 odst. 3 ObčZ, nikoliv s plněním vlastního dluhu.

K závěru, že úroky z prodlení nelze požadovat při prodlení s plněním příslušenství pohledávky, dospěla též soudní praxe²⁹, a to i pro oblast obchodních vztahů.

²⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 213/2000, ASPI

²⁹ v rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. Zn. 35 Odo 101/2002, ASPI

Právo na úroky z prodlení podléhá promlčení. Promlčecí doba je tříletá. Jestliže však pohledávka byla pravomocně přisouzena nebo dluh byl dlužníkem písemně uznán co do důvodů a výše, platí pro úroky, jež jsou příslušenstvím této pohledávky a byly splatné před pravomocným rozhodnutím nebo uznáním dluhu, desetiletá promlčecí doba.

Vzhledem k tomu, že splatnost dluhu může být u solidárních dlužníků rozdílná, u každého z nich může být též odlišný počátek prodlení.

Pro některé případy je sazba úroků z prodlení upravena jinými předpisy (např. pro úroky z půjček poskytovaných peněžními ústavami nebo například sankce za prodlení se splacením peněžitého dluhu stanovuje odlišně zákon o správě daní a poplatků)³⁰.

Uplatnění práva na úrok z prodlení není samo o sobě výkonem práva, který je v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ .
Dovodil tak Nejvyšší soud³¹, cituji: „Institut úroků z prodlení představující odůvodněnou ochranu věřitele slouží k zajištění pohledávky tím způsobem, že hrozbou zvyšujícího se dluhu působí na dlužníka, aby své povinnosti dostál, zároveň jej sankcionuje za porušení povinnosti splnit dluh řádně a včas a současně přináší věřiteli kompenzaci (paušalizovanou náhradu škody) za dobu, o kterou se případně plnění opozdilo. Využití tohoto prostředku věřitelem zásadně nelze považovat za výkon práva v rozporu s dobrými mravy, a to samozřejmě ani v situaci, kdy existence dluhu je mezi účastníky sporná a je o ní rozhodováno v soudním řízení. Odepřít ochranu by bylo možno pouze takovému požadavku věřitele na úrok z prodlení, který by uvedená hlediska opomíjel, nevycházel by ze smyslu institutu prodlení, případně by byl dokonce zneužíván k poškození dlužníka nebo by vzhledem k poměrům účastníků vedl k nepřiměřeným důsledkům v tom smyslu, že by dlužníka zatěžoval likvidačním způsobem, zatímco pro věřitele by neznamenal podstatný přínos“.

2.1.4 Je-li dlužník v prodlení s peněžitým závazkem, má věřitel právo, v určitých případech stanovených zákonem, požadovat poplatek z prodlení ve smyslu ustanovení § 697 ObčZ.

Jedná se o speciální sankci, proto povinnost dlužníka platit poplatek z prodlení namísto úroků z prodlení musí být výslovně stanovena zákonem. Pokud je v konkrétním případě stanovena, věřitel nemůže žádat místo poplatku z prodlení úrok z prodlení. Obě sankce nelze uplatnit kumulativně.

Občanský zákoník stanoví v konkrétních případech, kdy má věřitel právo tento poplatek na dlužníku požadovat.

Tak je tomu např. při prodlení nájemce s placením nájemného nebo úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu dle § 679 ObčZ.

³⁰ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 755

³¹ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 2895/99, ASPI

Zvláštní úpravou je pak podnikatelský nájem věcí movitých dle § 721 ObčZ, kde se připouští placení poplatku z prodlení i v případě prodlení s plněním věcným.

Konkrétně podle § 723 odst. 1 při prodlení nájemce s vrácením pronajaté věci, navíc podle § 723 odst. 2 je nájemce povinen platit poplatek z prodlení i v případě, kdy došlo ke ztrátě nebo zničení najaté věci, a to až do doby, kdy ztrátu nebo zničení pronajímateli nenahlásil nebo dokud se o tom pronajímatel jinak nedozvěděl.

Poslední případ se od těch předchozích odlišuje tím, že zde musí být předchozí dohoda stran na placení tohoto poplatku³².

Občanský zákoník zná ještě celou řadu jiných poplatků, ale ty nelze posuzovat jako poplatky z prodlení.

Např. podle § 650 a § 656 ObčZ je objednatel povinen platit poplatek za uskladnění při prodlení s převzetím díla, podobně v § 614 při převzetí zboží, v úpravě cestovní smlouvy se hovoří o přístavních poplatcích, nebo např. úprava timesharingu zná místní poplatky.

Z hlediska věcného není zřejmé, jaké důvody vedly zákonodárce k rozlišování mezi poplatky z prodlení a úroky z prodlení. Vzhledem k tomu, že oba případy (zmíněné výše) se týkají nájmu, je takovým důvodem zřejmě ochrana pronajímatele.

Jak při podnikatelském nájmu věcí movitých, tak při nájmu bytu je pozice pronajímatele poměrně slabá. V prvním případě v důsledku toho, že věc pronajímatele se ocitá mimo jeho držbu, v případě bytu pak v důsledku zvláštní ochrany nájemce.

Pak ovšem není zřejmé proč není prodlení s plněním peněžitého dluhu sankcionováno i v jiných obdobných případech, např. při nájmu nebytových prostor či jiném nájmu movitých věcí.

Předchozí občanský zákoník, zákon č. 141/1950 Sb., poplatky z prodlení neznal. Do našeho právního řádu se dostaly až současným občanským zákoníkem, zákonem č. 40/1964 Sb. (§ 85 původního znění).

Dle citovaného nařízení vlády č. 163/2005 činí výše poplatku z prodlení za každý den prodlení 2,5 promile (matematicky řečeno tisícina) dlužné částky, nejméně 25 Kč za každý i započatý měsíc prodlení.

Úroky z prodlení činí k dnešnímu dni 9% ročně z dlužné částky (stav pro první kalendářní pololetí 2006, s tím, že výše úroků se každého půl roku mění, dle aktuální výše repo sazby).

Rozdíl mezi těmito hodnotami je dán v současnosti především rozdílným způsobem výpočtu. Zatímco výpočet úroků z prodlení prostřednictvím repo sazby reflektuje ekonomický vývoj v zemi a harmonizaci s právem EU, výše poplatku z prodlení je stejná po celých jedenáct let od přijetí nařízení vlády č.142/1994 ze dne 15. 7. 1994.

³² Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 756

Úroky z prodlení za těchto jedenáct let klesaly z 16% na 3%, (od 27.5. 1997 do 13. 8. 1998 byly dokonce 26%), od dubna r. 2005 činí kolem 9,5% ročně z dlužné částky.

Zajímavým je v této souvislosti i předchozí prováděcí předpis, který stanovil výši úroků z prodlení a poplatků z prodlení. Jde konkrétně o vyhlášku Ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb. Podle této vyhlášky (§ 1) činily úroky z prodlení 3% dlužné částky. Poplatky z prodlení byly ovšem 0,5 promile dlužné částky za každý den prodlení (pro zajímavost v přepočtu této částky na roční úrok dostaneme číslo 18,25% z dlužné částky).

V porovnání s obdobím v posledních letech, tedy do konce dubna 2005, kdy poplatky z prodlení činily za každý den 2,5 promile z dlužné částky, v přepočtu této částky na roční úrok, dostaneme se k hodnotě 91,25% z dlužné částky a srovnáme-li tuto částku se sazbou úroků z prodlení, která činila v posledních letech 2- 3% ročně z dlužné částky, je tento rozdíl (91,25 % a 2- 3% = třicetkrát vyšší) zarážející.

Pro zajímavost v porovnání s číslem 18,25% dostaneme 5 krát vyšší roční úrok než v době účinnosti vyhlášky č. 45/1964 Sb.

Lze tedy říci, že výše poplatků z prodlení ve výši 91,25% ročně z dlužné částky stanovených ve vládním nařízení č. 142/1994 Sb. neodpovídala společenské a ekonomické situaci, byla nevyhovující a použijeme-li stejná kritéria, jako jsou používána pro případ smluvených úroků, dá se říci též nemravná.

Protože ani v případech, kdy občanský zákoník nebo obchodní zákoník umožňuje smluvním stranám smluvit si pro případ prodlení s peněžitým dluhem smluvní pokutu či úrok z prodlení, nejsou strany absolutně volné v určení výše.

Soudy se již v mnoha případech musely zabývat otázkou horní hranice, kterou nelze překročit dohodou stran. Obecně lze takovou hranici vidět v dobrých mravech (§ 39 ObčZ) nebo v zásadách poctivého obchodního styku (§ 256 ObchZ).

Např. Nejvyšší soud ČR³³ posuzoval úroky z prodlení ve výši 1% denně z dlužné částky z hlediska dobrých mravů. Vzhledem k tomu, že výše ročních úroků z prodlení byla takto 18 krát vyšší než zákonná výše úroků z prodlení v době uzavření předmětné smlouvy, posoudil takovou sankci jako neakceptovanou, a to i s ohledem na to, že konkrétní okolnosti posuzovaného případu, zejména eventuálně hrozící škoda, nijak neodůvodňovaly sjednání úroků z prodlení v tak rozdílné výši oproti zákonným úrokům.

Lze usoudit, že obecně hrozí škoda ve výši úroků získaných za uložení stejné sumy v bance. Škoda může případně vzniknout také v podobě úroků zaplacených za půjčení prostředků z jiného zdroje, zde již budou sazby vyšší.

³³ rozsudek nejvyššího soudu ČR sp. Zn. 29 Cdo 1583/2000, ASPI

V současnosti, v důsledku změny výše úroku z prodlení ze 3% na 9% z dlužné částky je výše poplatků z prodlení desetkrát vyšší než zákonná výše úroků z prodlení.

Je otázka jestli i v tomto případě hrozí škoda, která by takovou sankci odůvodnila.

Jistě lze zdůrazňovat i další funkce úroků z prodlení a poplatků z prodlení. Nejde totiž pouze o paušalizovanou náhradu škody, ale též o sankci. Výše poplatků z prodlení by měla být vyšší než vzniklá škoda. Sankce však musí být přiměřená porušení povinnosti.

Výše poplatků z prodlení má rovněž preventivní účinky. Hrozba sankce nutí dlužníka ke včasnému a řádnému splnění. Ale i zde lze argumentovat výší úroků z prodlení, které plní stejnou funkci, ačkoliv jsou desetkrát nižší.

Jak jsem se již výše zmínila, důvod k rozlišení úroků z prodlení a poplatků z prodlení spočíval u zákonodárce zřejmě v zajištění ochrany pronajimatele, jehož pozice je v porovnání s nájemcem slabší.

Lze si ovšem položit otázku, zda-li je to dostačující důvod k tomu, aby výše poplatků z prodlení byla desetkrát vyšší než úroky z prodlení.

Lze usoudit, že 2,5 promile z dlužné částky je poměrně vysoká částka a je neměnná v porovnání s úroky z prodlení kde naopak jejich výše se mění v závislosti na repo sazbě vyhlášené ČNB³⁴.

Právo Evropské unie žádným způsobem nereguluje výši poplatku z prodlení či úroků z prodlení v občanskoprávních vztazích, případně konkrétně při nájmu bytu.

Stranou zájmu Evropské unie ovšem nezůstávají vztahy obchodněprávní. Fungování trhu totiž nezbytně vyžaduje i řádné a včasné plnění závazků jeho aktéry. Evropská společenství proto vydala 29.6. 2000 Směrnicí Evropského Parlamentu a Rady EU³⁵ (viz výše).

Podle čl. 3 této směrnice mají členské státy zajistit základní úpravu úroků z prodlení.

Směrnice stanoví řadu požadavků, např. zrušení požadavku výzvy k plnění, zabývá se ovšem také výší úroků z prodlení. Úroky z prodlení v obchodních vztazích by měly být podle této směrnice ve výši skládající se z úrokové sazby použité Evropskou ústřední bankou, za niž půjčuje prostředky v první den posledního kalendářního pololetí a dále pak minimálně 7 %, pokud si strany nesmluví něco jiného.

V případě členských států, které se neúčastní na třetí fázi hospodářské a měnové unie, se budou místo sazby Evropské ústřední banky používat obdobné sazby vyhlášené národní bankou. Sazba platná v první den kalendářního pololetí se bude používat po celých šest měsíců. Referenční sazba Evropské ústřední banky se pohybuje kolem 2,5%.

³⁴ Hulmák, M., : Poplatky z prodlení v českém právu in.: Právní rozhledy 5/2003

³⁵ Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2000/35/EC o boji proti prodlení s placením v obchodních vztazích

Jak již jsem se zmínila, v ČR byla v souladu s citovanou směrnicí přijata novela stávajícího nařízení vlády č. 142/ 1994 Sb., která přinesla změnu ve výši úroků z prodlení.

Nově v souladu se směrnicí se pro výpočet úroků z prodlení použije sazba vyhlášená ČNB, tzv. repo sazba zvýšená o 7%. Zvyšuje se tak dosavadní výše úroků z prodlení, která v posledních letech kolísala u hranice 2-3% na 9% ročně z dlužné částky.

V každém případě jsou však sazby úroků z prodlení v obchodněprávních vztazích požadované Evropskou unií nižší než poplatky z prodlení v České republice. Pravidlem by přitom mělo být, že úroky z prodlení v obchodněprávních vztazích jsou vyšší.

2.1.5 Věřiteli vzniká v případě, že prodlení dlužník zavinil, právo na náhradu škody, která mu prodlením byla na majetku způsobena.

Jelikož však občanský i obchodní zákoník respektují zvláštní charakter úroků a poplatků z prodlení jako určité formy paušalizované náhrady škody, u prodlení s plněním peněžitého dluhu však pouze do výše, do které škoda není kryta úroky z prodlení nebo poplatky z prodlení.

Poplatek z prodlení, popř. úroky z prodlení se totiž započítávají na náhradu škody. Nemají však povahu náhrady škody, neboť povinnost je platit není závislá na tom, zda vůbec k majetkové újmě věřitele došlo a dlužník je povinen je platit, jakmile je v prodlení, bez ohledu na to, zda své prodlení zavinil, či nikoliv.

Tedy pouze v případě, že škoda je vyšší, věřiteli nic nebrání domáhat se u soudu její náhrady podle obecných ustanovení dle § 420 a násl. ObčZ. Takový postup ovšem vyžaduje prokázání škody.

Je zřejmé, že při prodlení s placením peněžitého závazku vzniká škoda vždy. V každém případě uchází věřiteli minimálně úroky, které by získal uložení dlužných prostředků na účet u banky. Věřiteli může vzniknout škoda také v podobě úroků placených za půjčení finančních prostředků náhradních.

Zákonodárce proto obvykle stanoví v právních předpisech právě pro případ prodlení s peněžítým závazkem úroky, které je povinen zaplatit společně se svým dluhem. Věřitel v takovém případě nemusí prokazovat ani zaviněné porušení povinnosti ze strany dlužníka ani vznik škody. Pozice věřitele je tak oproti nároku na náhradu škody zvýhodněna.

Nárok na náhradu škody vzniklé věřiteli v příčinné souvislosti s prodlením dlužníka se řídí § 420 ObčZ.

Jedná se o odpovědnost na principu presumovaného zavinění ve smyslu § 420 ObčZ.

Jde ovšem o ustanovení průlomového charakteru, teorie a praxe proto tuto presumpci omezuje na presumpci nedbalosti, a to jen na nedbalost nevědomou.

Presumpce zavinění ve formě nevědomé nedbalosti nastupuje tehdy, pokud byla prokázána škoda a porušení právní povinnosti včetně

existence příčinné souvislosti mezi těmito předpoklady. Mezi prodlením dlužníka a vznikem škody na straně věřitele musí tedy být dána příčinná souvislost bezpodmínečně.

Teprve prokáže-li věřitel všechny tyto předpoklady, zavinění dlužníka se předpokládá.

Dlužník se ovšem zproští odpovědnosti v případě, že prokáže, že škodu nezavinil ve smyslu § 420 odst. 3 ObčZ³⁶.

Toto ustanovení je ve srovnání s jinými právními řády neobvyklé, ale především v praxi je považováno za osvědčené.

Jako příklad lze dodat, že i prodlení dlužníka z důvodu platební neschopnosti lze považovat za jím zaviněné.

Věřitel má právo na náhradu škody, jež mu v důsledku prodlení vznikla, i v případě, že dluh byl splněn v dodatečné lhůtě, kterou dlužníkovi poskytl podle § 517 odst. 1, neboť už tehdy byl dlužník v prodlení.

Došlo-li k odstoupení od smlouvy dle § 517 odst. 1 ObčZ či k jejímu zrušení dle § 518 ObčZ, má věřitel právo pouze na náhradu škody vzniklé nesplněním smlouvy.

Způsob a rozsah náhrady škody se řídí ustanovením § 442 ObčZ.

Hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk).

Zásada stanovená v § 442 odst.1 ObčZ odpovídá potřebám tržního hospodářství. Dosavadní vázanost náhrady ušlého zisku pouze na případy úmyslného jednání škůdce těmito potřebám nevyhovovala.

Škoda se hradí v penězích, požádá-li však o to poškozený a je-li to možné a účelné, hradí se škoda uvedením do předešlého stavu dle § 422 odst. 2 ObčZ.

Poškozený (věřitel) tedy musí sám o úhradu škody uvedením do předešlého stavu požádat, nikoli jen souhlasit s uvedením do předešlého stavu a musí být toto uvedení do předešlého stavu účelné a možné³⁷.

Jedná se např. o situaci, kdy náhrada škody má být uskutečněna provedením stavebních prací potřebných k tomu, aby byla odstraněna škoda na domu, jež vznikla při provádění stavebních prací a škůdce (dlužník) má k dispozici materiál, stroje a pracovní sílu.

Případ, kdy věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobenou prodlením dlužníka je tedy jednak v případě zproštění odpovědnosti za škodu dle § 420 odst. 3 ObčZ, tak též je-li závazek včasného splnění dluhu zajištěn smluvní pokutou.

Dle § 545 odst. 2 ObčZ věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta, jestliže z ujednání účastníků o smluvní pokutě nevyplývá něco jiného.

Není-li tedy výslovně dohodnuta povinnost dlužníka nahradit škodu přesahující výši sjednané pokuty, není věřitel oprávněn domáhat se náhrady škody.

³⁶ Občanský zákoník, Komentář, 9.vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 760

³⁷ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 632

Tedy i v případě, že je to mezi účastníky dohodnuto, smí věřitel domáhat se náhrady škody jen v rozsahu přesahujícím smluvní pokutu. To ovšem nevylučuje jeho nárok na náhradu škody vzniklé v důsledku porušení jiné povinnosti dlužníka, než na kterou se vztahuje smluvní pokuta³⁸.

Naopak, pokud je vázáno sjednání popř. zaplacení smluvní pokuty na prodlení dlužníka, nevylučuje to povinnost dlužníka platit úroky z prodlení, neboť tato jeho povinnost vzniká přímo ze zákona.

2.1.6 Jde-li o prodlení s plněním věci, vzniká dlužníkovi odpovědnost i za nezaviněnou, tj. objektivně vzniklou ztrátu, poškození nebo zničení, ledaže by ke škodě došlo i jinak (§ 517, odst. 3 ObčZ), tj. i kdyby byl závazek řádně splněn.

Může se jednat o poškození či zničení věci, k němuž došlo např. v důsledku vnitřní vady věci, která by se projevila i v případě včasného splnění závazku.

Nebo tímto zvláště stanoveným zprošťujícím důvodem by mohla být např. skutečnost, že věc je zničena v důsledku přírodní katastrofy.

Při prodlení s plněním závazku, jehož předmětem je plnění nepeněžité, nevzniká povinnost platit úroky z prodlení³⁹.

³⁸ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 760

³⁹ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 756

2.2 Prodlení věřitele

Prodlení věřitele znamená, že nedojde k prodlení dlužníka (míněno však pouze do budoucna, ne zpětně, jelikož na následcích prodlení dlužníka za dobu před počátkem prodlení věřitele se nic nemění), popř. že vznikem prodlení věřitele přestává být dlužník v prodlení. Znamená to, že věřitel je sice v prodlení, poté, kdy např. odmítl řádně nabídnuté plnění, ale závazek dlužníka, jelikož nebyl splněn, trvá dál stejně, jako dlužníková povinnost splnit dluh.

Do prodlení se může dostat věřitel hned z několika důvodů.

2.2.1 Jednak nepřijal od dlužníka včas a řádně nabídnuté plnění. Řádně nabídnuté plnění musí odpovídat všem náležitostem podle smlouvy nebo zákona.

Je třeba zkoumat způsob a místo plnění, předmět plnění, zda bylo plnění nabídnuto reálně, nikoliv jen slovně atd.

Např. u závazku k vykonání určité činnosti je plnění řádně nabídnuto tím, že se dlužník dostaví na místo splnění a je připraven splnit závazek.

Je třeba ovšem říci, že věřitel je oprávněn nepřijmout vadné plnění.

Kromě toho se věřitel ocitne v prodlení, je-li sice ochoten plnění přijmout, ale odmítl vydat dlužníkovi kvitanci a dlužník z toho důvodu splnění odepřel ve smyslu § 569 ObčZ.

Jedná se o případ, kdy věřitel nesplní svojí povinnost vydat dlužníkovi na jeho žádost písemné potvrzení o tom, že dluh byl zcela nebo zčásti splněn a dlužník použije svého práva splnění odepřít dle § 569 odst. 2 ObčZ⁴⁰.

Dlužník není dále v prodlení v případě, že důvodně odmítl splnit vzájemný závazek ve smyslu § 560 ObčZ, tj. pokud si mají s věřitelem plnit navzájem a druhá strana svou část závazku neplní a ani k tomu není připravena.

Např. ve smyslu § 591 plnění z kupní smlouvy. Protože kupní smlouva má synalagmatickou povahu, mají si strany plnit navzájem. Proto, i když nastala doba plnění, není prodávající povinen plnit, nedošlo-li k zaplacení kupní ceny (po dobu prodlení kupujícího nemůže nastat prodlení prodávajícího).

U dělitelného plnění přichází v úvahu prodlení ohledně části dluhu, jestliže věřitel nepřijal částečné plnění, ačkoliv byl povinen je přijmout ve smyslu § 566 ObčZ.

⁴⁰ Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 761

2.2.2 Do prodlení se může věřitel dostat též v případě, kdy neposkytl součinnost potřebnou ke splnění dluhu⁴¹.

Rozumí se jednak součinnost v době stanovené ke splnění ve smyslu § 520 ObčZ.

K neposkytnutí součinnosti může dojít opomenutím nebo jednáním věřitele, otázka jeho zavinění je bez významu.

Podle obsahu závazku je třeba posoudit, zda popř. jaké součinnosti věřitele je třeba ke splnění dluhu.

Kromě součinnosti sjednané smluvně či stanovené zákonem, (např. dle § 638 ObčZ, je-li k provedení díla nutná součinnost objednatele, je zhotovitel oprávněn určit k tomu přiměřenou lhůtu a po jejím marném uplynutí může od smlouvy odstoupit, upozorní-li na takový následek), může jít o různé úkony ze strany věřitele, bez nichž nelze závazek splnit.

Dle Nejvyššího soudu⁴² je zhotovitel díla povinen dílo provést podle smlouvy řádně a v dohodnuté době. Nejvyšší soud tak dovodil, že cituji: „právně nezávazné smluvní ujednání účastníků o změně závazku ohledně doby plnění dohodou v případě prodlení objednatele s předáním staveniště nemůže zpochybnit určitost a srozumitelnost ujednání o konkrétně sjednané době plnění.

Je-li ovšem zhotovitel podle § 517 ObčZ v prodlení se splněním díla, je třeba se zabývat možnou aplikací § 520 ObčZ, ve smyslu kterého k prodlení zhotovitele nedojde, jestliže objednatel neposkytne součinnost potřebnou ke splnění díla“.

U některých závazků může spolupůsobení věřitele spočívat v různých úkonech, nutných ke splnění dluhu, např. v odevzdání věci servisu, zkouška svatebních šatů šitých na míru apod.

Naopak, je-li předmětem závazku „dání něčeho“, spočívá součinnost věřitele obvykle v pouhém přijetí plnění.

K prodlení věřitele z důvodu neposkytnutí součinnosti nepřichází tedy v úvahu u závazků, k jejichž splnění není třeba nějakých úkonů věřitele, např. závazek něco strpět či opomenout.

U výběrového dluhu je zapotřebí, aby si věřitel přišel pro plnění k dlužníkovi.

V případě závazku s plněním určeným alternativně dle § 561 ObčZ se věřitel dostane do prodlení, jestliže má právo volby a nevykoná ji včas.

Je-li věřiteli zavázáno několik dlužníků solidárně ve smyslu § 511 odst.1 ObčZ, působí prodlení věřitele např. pro odmítnutí plnění nabídnutého jedním dlužníkem vůči všem solidárním dlužníkům.

Věřitel se dostává do prodlení i tehdy, když neposkytne součinnost v době, kdy mu dlužník nabídne plnění, tedy i mimo dobu stanovenou ke splnění, a to na základě ustanovení § 522 ObčZ, které stanoví, že

⁴¹ Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 761

⁴² rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 29 Cdo 2574/99, ASPI

věřitel je v prodlení, neposkytne-li v době plnění součinnost potřebnou ke splnění dluhu.

Tedy na rozdíl od ustanovení § 520 ObčZ, které má na mysli neposkytnutí součinnosti v době splatnosti dluhu, ustanovení § 522 ObčZ hovoří výslovně o neposkytnutí součinnosti v době plnění.

To znamená, že věřitel se dostává do prodlení i tehdy, když neposkytne součinnost v době, kdy mu dlužník nabídne plnění, tedy i mimo dobu stanovenou ke splnění, samozřejmě jen za předpokladu, že byl povinen plnění převzít⁴³.

Např. ve smyslu § 682 tíží nájemce povinnost odevzdat při skončení nájmu pronajímateli pronajatou věc se vším příslušenstvím.

Odevzdání věci však předpokládá součinnost ze strany pronajímatele, proto prodlení pronajímatele s převzetím věci nutno posuzovat dle ust. § 522 ObčZ.

Tedy jestliže věřitel nepřijme opožděné, ale jinak řádně nabídnuté plnění, dostává se do prodlení místo dlužníka.

Předčasně nabídnuté plnění je věřitel oprávněn odmítnout, jestliže podle právních předpisů, podle rozhodnutí nebo podle ujednání účastníků je předčasné plnění dluhu vyloučeno.

2.2.3 Prodlení věřitele má konkrétní právní následky.

V důsledku prodlení věřitele pohledávka nezaniká, avšak dochází k jiným následkům. Jedná se jednak dle ustanovení § 520 ObčZ o tyto následky:⁴⁴

- Je vyloučeno prodlení dlužníka a vznik povinností s tím spojených ve smyslu § 517 ObčZ.
- Na věřitele přechází nebezpečí ztráty, zničení nebo poškození věci, jde-li o plnění věci, přičemž na případné odpovědnosti za škodu, způsobenou na věci zaviněním dlužníka podle § 420 ObčZ se nic nemění.
- Dlužník je oprávněn využít možnosti náhradního splnění, např. složit peníze do úřední úschovy dle § 568 ObčZ a přivodit tak zánik závazku.

Důsledkem prodlení věřitele není vznik povinnosti platit úroky z prodlení, jak je tomu u prodlení dlužníka s plněním peněžního dluhu. Též dlužník není povinen platit úroky z prodlení, jelikož v případě, kdy nastane prodlení věřitele nedochází k prodlení dlužníka. Protože jakmile se věřitel dostane do prodlení, prodlení dlužníka končí.

Avšak za dobu, kdy byl dlužník v prodlení, zůstává dlužníku povinnost zaplatit úroky z prodlení.

Proto věřitel, který např. odmítl přijmout opožděné ale jinak řádné plnění dlužníka, je sice v prodlení a ztrácí nárok na úroky, ale až od okamžiku svého prodlení, nikoliv za dobu předchozí dle § 523 ObčZ.

⁴³ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 763

⁴⁴ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 761

Kromě následků prodlení dle § 520 ObčZ uvedených viz výše má podle § 522 ObčZ věřitel, který je v prodlení, další povinnosti, a to⁴⁵ :

- Věřitele stíhá povinnost k náhradě nákladů dlužníka, které mu prodlením věřitele vznikly. Jde o náklady spojené s uskutečněním nabídky plnění, jež byla odmítnuta, tedy účelně vynaložené náklady. Např. jedná-li se o dodání zvířete, pak nejenom náklady na krmení a ustájení zvířete, na jeho přemístění, ale i na veterinární prohlídku, výcvik, obvyklou péči apod.

Tuto povinnost má věřitel bez ohledu na to, zda prodlení zavinil.

- Na věřitele přechází vedle nebezpečí ztráty, zničení nebo poškození věci ve smyslu § 520 ObčZ nebezpečí nahodilé zkázy.

Např. dle § 650 je uložena objednateli povinnost převzít zhotovenou věc a za tím účelem je stanovena měsíční lhůta k převzetí. Pokud objednatel zhotovenou věc v uvedené lhůtě nepřevezme, dostává se do prodlení a přechází na něj nebezpečí nahodilé zkázy věci ve smyslu § 522 ObčZ.

K jeho tíži jdou jak nahodilé okolnosti, tak i případné vnitřní vady věci, a to i tam, kde by podle smlouvy nebo zvláštních předpisů měl tuto odpovědnost dlužník.

Je-li tedy dlužník v prodlení, nese odpovědnost za nahodilou zkázu. Jakmile však věřitel nabídnuté plnění bezdůvodně nepřijme, přechází nebezpečí nahodilé zkázy na věřitele.

I v době, kdy věřitel nese nebezpečí nahodilé zkázy či poškození věci, je však dlužník povinen starat se o věc, jež je předmětem jeho závazku. Proto platí, že i když je věřitel v prodlení, dlužník odpovídá za škodu, kterou způsobil na věci svým zaviněním.

Přechod nebezpečí na věřitele může mít značný význam při synallagmatických závazcích. Nahodilou zkázou věci zaniká závazek dlužníka pro nemožnost plnění, avšak věřitel může na dlužníkovi žádat vrácení toho, co mu již plnil.

Jestliže však k nahodilé zkáze věci došlo v době, kdy je věřitel v prodlení, zkáza věci jde k jeho tíži a tuto škodu nese sám s tím, že je povinen dlužníkovi poskytnout vzájemné plnění, pokud mu již plnil, vrácení vzájemného plnění od dlužníka již nemůže požadovat.

- Dlužník má právo na náhradu škody, která mu vznikla v důsledku prodlení věřitele. Je přitom rozhodující, zda prodlení věřitele bylo zaviněné či nikoliv.

Závazek věřitele k náhradě škody pak vzniká vedle původního závazku.

Hradí se skutečná škoda a ušlý zisk ve smyslu § 442 ObčZ⁴⁶.

⁴⁵ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 763

⁴⁶ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 764

Oddíl 3. Odstoupení od smlouvy

Je-li smlouva uzavřena a je platná a účinná, je pro smluvní strany závazná, jelikož v občanskoprávní oblasti platí zásada, že smlouvy mají být dodržovány. Jednostranný zásah do takové smlouvy je přípustný jen výjimečně.

Takovým jednostranným úkonem je odstoupení od smlouvy, které je dovoleno pouze v zákonem stanovených případech nebo jestliže je to účastníky dohodnuto.

Zákon připouští odstoupení od smlouvy např. tehdy, jestliže právní úkon trpí vadou ve smyslu § 49 ObčZ.

Podstatou odstoupení je tedy jednostranný adresovaný právní úkon oprávněného účastníka, který vede ke zmaření účinků úkonu.

3.1 Účinky odstoupení nastávají okamžikem, kdy projev o odstoupení dojde druhému účastníkovi ve smyslu § 45 odst. 1 ObčZ.

V souladu s konstantní judikaturou Nejvyššího soudu⁴⁷, je možno říci, že odstoupení od smlouvy se stává perfektní tím, že dojde do dispozice (sféry) adresáta. Zákon ovšem již výslovně pro účely odstoupení od smlouvy nevymezuje způsoby, kterými je možno dosáhnout tohoto „dojití“ úkonu druhému účastníkovi smlouvy.

Z obecných možností doručení právního úkonu ve smyslu § 35 odst.1 ObčZ je třeba zejména uvést písemné oznámení tohoto odstoupení či jeho kvalifikované ústní sdělení.

V obou případech půjde o zřejmě nejčastější druhy realizace odstoupení (i když zvláště v případě sdělení odstoupení ústní formou je třeba, aby toto bylo také prokazatelné či alespoň mezi účastníky nesporné).

K tomu bych ráda dodala, že tam, kde smlouva byla uzavřena písemně, platí, že i odstoupení musí být písemné ve smyslu § 40 odst. 2 ObčZ.

V současné době se lze v rámci smluvní praxe stále častěji setkávat vedle výše zmíněných forem doručení i s vlastní smluvní úpravou doručení odstoupení ad hoc sjednanou účastníky pro účely konkrétního závazkového vztahu, tzv. „smluvní fikce doručení“⁴⁸.

Jelikož koncepce občanského zákoníku je postavena na dispozitivitě většiny jeho ustanovení, v souladu s § 2 odst. 3 ObčZ si účastníci mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.

Zastánci výše zmíněné „smluvní fikce doručení“ by tedy mohli namítnout, že pokud si účastníci výslovně dohodnou určitý způsob doručení odstoupení (v tomto případě fikcí doručení), využívají pouze

⁴⁷ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 845/2001 nebo sp. zn. 22 Cdo 1374/98, ASPI

⁴⁸ Philippi, T., : Právní účinky odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení in.: Právní rozhledy 11/2005

své zákonem dané smluvní volnosti, přičemž takto dohodnutý způsob doručení je poté nadřazen příslušným ustanovením občanského zákoníku, konkrétně pak § 45 odst. 1 ObčZ, jenž uvádí, že „projev vůle působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí dojde“.

Pokud se pak týká uvedeného judikatorního výkladu, jenž pro odstoupení od smlouvy požaduje, aby tento úkon došel do dispozice (sféry) adresáta, bylo by ve snaze obhájit sjednanou fikci doručení možno namítat, že tento výklad posuzuje účinnost odstoupení v souladu s výslovným zněním zákona, avšak není možno jej vztáhnout na odstoupení realizované na základě smluvně a od zákona odlišně sjednaných pravidel, které tento výklad nezohledňuje.

Touto argumentací by tedy bylo možno se pokusit do smlouvy včlenit fikci doručení odstoupení jako ujednání, které plně nahrazuje obecnou zákonnou úpravu pro realizaci odstoupení.

Ovšem problematickou se konstrukce smluvní fikce doručení právního úkonu odstoupení od smlouvy stává v situaci, kdy by písemné odstoupení nedošlo do dispozice druhého účastníka nebo by toto doručení nebylo možno náležitě prokázat.

Pokud by měl být daný stav posuzován z hlediska povinnosti skutečně doručit odstoupení od smlouvy druhé smluvní straně, bylo by bez dalšího nutno považovat takto nedoručené odstoupení za právně neúčinné.

Jestliže by ovšem měla být tato situace vykládána na základě sjednané fikce doručení, bylo by skutečné doručení nerozhodné, neboť pouhým uplynutím dohodnuté lhůty se odstoupení stává účinným a smlouva se ruší od samého počátku.

V takovém případě tedy nastává účinek odstoupení a především zánik smlouvy bez vědomí druhé smluvní strany.

Takovou situaci nelze než považovat z právního hlediska za nepřipustnou a z obecného pohledu dokonce za absurdní.

Smluvní fikce doručení by tedy mohla vnést výraznou nejistotu do právních vztahů, proto si dovoluji považovat smluvní fikci doručení v občanskoprávních vztazích za ujednání neplatné, a to zvláště v případě právního úkonu odstoupení od smlouvy.

Neplatnost tohoto ujednání spatřuji dle § 39 ObčZ především v rozporu se zákonem, a to konkrétně v rozporu se zmiňovaným § 45 odst. 1 ObčZ, jenž výslovně stanoví, že „projev vůle působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí dojde“.

Přes existenci § 2 odst. 3 ObčZ, který uvádí, že účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, domnívám se, že právě § 45 odst. 1 ObčZ je takovým ustanovením, z jehož povahy výkladem vyplývá, že s ohledem na jeho zásadní význam pro realizaci závazkových vztahů se nelze od tohoto ustanovení odchýlit, a to ani na základě vzájemné a shodné vůle účastníků smlouvy.

Proto soudím, dle výše řečeného, že by se účastníci právní praxe od vlastní smluvní úpravy doručení odstoupení od smlouvy, tzv. „fikce doručení“ měli distancovat.

Na podporu svého tvrzení uvádím právní názor Nejvyššího soudu⁴⁹, cituji: „k vyjádření žalobce, že žalovaná si musela být vědoma, že žalobce od smlouvy odstoupil, je třeba dodat, že odstoupení od smlouvy je adresovaným jednostranným právním úkonem, k jehož účinnosti je třeba, aby došel druhému účastníkovi smlouvy, samotná skutečnost, že druhý účastník mohl z okolností dovodit, že byla projevna vůle od smlouvy odstoupit, nemá účinky dojití projevu vůle“.

J. Bejček v této souvislosti ve své úvaze „Nad přípustností smluvních odchylek od zákona“ uvádí: „kogentnost normy není vždy v souladu s jednoznačností slovního vyjádření, takže skutečné pravidlo chování, od něhož se nemohou strany odchýlit, bude známo až po upřesnění judikaturou a výkladem“⁵⁰.

Jak jsem již výše uvedla, Nejvyšší soud ohledně právního úkonu odstoupení od smlouvy zastává právní názor, že perfektním se stává tím, že dojde do dispozice adresáta, proto docházím k závěru, že Nejvyšší soud považuje ustanovení § 45 odst. 1 ObčZ za kogentní.

Pro zajímavost, odstoupení od smlouvy, kterou uzavřeli manželé, vyžaduje adresovat odstoupení oběma manželům, přičemž odstoupení se musí dostat do dispozice obou z nich, jinak právní účinky odstoupení nenastanou.

Přitom účinky působí *ex tunc*, tj. zpětně od doby, kdy byl právní úkon učiněn, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak.

Proto se ke smluvním právům a ke smluvním povinnostem, které stranám v mezidobí smlouvy do odstoupení vznikly, nehledí.

Účinky nastávají automaticky, o jejich nastoupení nerozhoduje druhý účastník nebo soud. Soud může pouze zkoumat, zda právní úkon, kterým oprávněný odstoupil, splňuje stanovené náležitosti nebo nikoliv (často jako předběžnou otázku).

Účinky odstoupení jsou podle občanského zákoníku definitivní, po odstoupení není možná konvalidace nebo následné potvrzení úkonu (účinky odstoupení by bylo možno odstranit pouze uzavřením nového právního úkonu).

Podle shodného názoru teorie i soudní praxe lze s právními účinky podle § 48 ObčZ odstoupit pouze od smlouvy, která byla platně uzavřena. Proto je třeba odstoupení od smlouvy důsledně odlišovat od neplatné smlouvy⁵¹.

⁴⁹rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn.22 Cdo 1374/98, ASPI

⁵⁰ Bejček, J., : Nad přípustností smluvních odchylek od zákona in.: Právní praxe v podnikání 9/1994

⁵¹ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s.275

Neplatná smlouva vyvolává jiné specifické právní účinky, které občanský zákoník spojuje pouze s její neplatností ve smyslu § 37 a násl. ObčZ.

Odstoupit od smlouvy může jen dotčený subjekt smlouvy.

Od smlouvy lze podle § 48 odst. 1 ObčZ odstoupit pouze z důvodů stanoveného přímo v některém ze sankčních ustanovení samotného občanského zákoníku, anebo dohodnutého pro odstoupení samotnými smluvními stranami při uzavření smlouvy.

Podmínkou odstoupení od smlouvy podle § 48 odst. 1 ObčZ je, aby smluvními stranami dohodnutý důvod pro odstoupení od smlouvy byl obsažen již v původní smlouvě. Pokud by byla připuštěna možnost i následné dohody o důvodu pro odstoupení od smlouvy, vedlo by to dle právní teorie k nežádoucímu oslabení právní jistoty. Proto je třeba úvahu o možnosti a přípustnosti i následné dohody smluvních stran o důvodu pro odstoupení od smlouvy odmítnout. Smluvním stranám však nic nebrání, aby místo dodatečné dohody o důvodu pro odstoupení od smlouvy následně ujednaly dohodu o zrušení závazku dle § 570 ObčZ⁵².

Odstoupit od smlouvy nelze tam, kde závazek, na jehož nesplnění byla možnost odstoupení od smlouvy vázána, již mezitím zanikl.

Právo odstoupit od smlouvy je majetkovým právem, a proto podléhá promlčení. Při nedostatku zvláštní úpravy o promlčení se tak stane ve tříleté promlčecí době dle § 101 ObčZ.

Od odstoupení od smlouvy je třeba odlišovat výpověď smlouvy. I výpověď smlouvy je jednostranný právní úkon, který přichází za podmínek § 582 ObčZ či za podmínek jiného zvláštního ustanovení občanského zákoníku v úvahu u smluv sjednaných na dobu neurčitou. Výpověď, rovněž zakotvená buď ve smlouvě či v zákoně, však na rozdíl od jednostranného právního úkonu odstoupení od smlouvy nepůsobí zpětně, tj. ex tunc, nýbrž ex nunc, a to do budoucnosti⁵³.

Smluvní strana, která uplatnila právo na odstoupení od smlouvy, může za předpokladu, že již z této zrušené smlouvy plnila, požadovat poskytnuté plnění v celém rozsahu zpět. Naproti tomu, pokud smluvní strana plnění druhé straně ještě neposkytla, může v případě odstoupení od smlouvy po právu poskytnutí plnění druhé smluvní straně odepřít.

Ustanovení § 48 ObčZ samo vypořádání smluvních práv a smluvních povinností smluvních stran po uskutečněním odstoupení od smlouvy neupravuje, ačkoliv by to bylo často na místě.

⁵² Švestka, J., - Mikeš, J., : Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti in.: Právní rozhledy 7/2000

⁵³ Švestka, J., - Mikeš, J., : Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti in.: Právní rozhledy 7/2000

3.2 A to předně u případů odstoupení od smluv, které již vyvolaly věcněprávní účinky, např. při prodeji nemovitosti, kde již byl proveden vklad do katastru nemovitostí a kupující nezaplátil kupní cenu.

Musím konstatovat, že v soudní praxi je mnoho nevyjasněných otázek, souvisejících s odstoupením od smlouvy o převodu nemovitosti.

Po přijetí katastrálního zákona, zákona o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem a novelizací občanského zákoníku z počátku 90.let 20. století přibyly nové problémy, často neřešené anebo řešené jen neuspokojivě. Za takové problémy lze považovat otázky:

- 1.) zda samotné odstoupení od smlouvy má věcněprávní účinky, anebo jen účinky mezi účastníky smlouvy, tj. účinky obligační,
- 2.) dále zda je možné žalovat na určení vlastnického práva k nemovitosti po odstoupení od smlouvy o jejím převodu, aniž došlo ke splnění vzájemné restituční povinnosti podle § 457 ObčZ,
- 3.) a jaké jsou účinky odstoupení od smlouvy o převodu nemovitostí na vlastnické právo třetí osoby, na kterou byla věc před tímto odstoupením převedena.

První z uvedených problémů řeší judikatura příklonem k uznání věcněprávních účinků odstoupení od smlouvy, tedy uznává, že vlastnické právo toho, kdo od smlouvy odstoupil, se obnovuje nezávisle na případném dalším postupu účastníků anebo státních orgánů.

Např. v rozsudku Nejvyššího soudu⁵⁴ se uvádí: „odstoupením od smlouvy o převodu nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě nabyt kupující vlastnické právo k nemovitosti, čímž se obnovuje bez dalšího ve všem původní stav“.

Jinými slovy řečeno má odstoupení od smlouvy vedle obligačněprávních účinků zároveň účinky věcněprávní.

V dalším rozsudku Nejvyšší soud toto stanovisko stvrdil a doplnil, cituji: „následný zápis vlastnického práva prodávajícího do katastru nemovitosti má pouze deklaratorní účinky.“

Tento názor převládá, jak následně níže uvedu, jen pokud je nemovitost dosud ve vlastnictví účastníka smlouvy o jejím převodu.

V odborné literatuře⁵⁵ (Doc.JUDr Jiří Mikeš, Prof.JUDr. Jiří Švestka) byl však zformulován jiný právní názor.

V důsledku změny, ke které došlo v českém právním řádu dnem 1.1. 1993 zákonem č. 264/1992 Sb. a kterou byla zavedena dvojfázovost nabytí vlastnického práva i ohledně nemovitostí a nahrazen do té doby konsenzuální princip, došlo k oddělení obligačněprávních účinků smlouvy od jejich věcněprávních účinků.

Znamená to, že dojde-li po právu k odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti, má odstoupení pouze vliv na obligačněprávní účinky

⁵⁴rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn.1 Odon 26/97, ASPI

⁵⁵ Švestka, J., - Mikeš, J., : Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti in.: Právní rozhledy 7/2000

smlouvy. Konkrétně to znamená, že smlouva o převodu nemovitosti a s ní spojená práva a povinnosti se ruší od samého počátku.

Jiný právní stav však existuje u věcněprávních účinků smlouvy. Ty odstoupením od smlouvy bez dalšího nezanikají, nýbrž přetrvávají dále a jejich odklizení se řeší tak, že mezi původními smluvními stranami vzniká po odstoupení od smlouvy závazkový právní vztah z bezdůvodného obohacení synallagmatické povahy, a tedy každá z jeho stran je povinna druhé straně vrátit plnění přijaté podle zrušené smlouvy ve smyslu § 457 ObčZ⁵⁶.

Ztotožníme-li se tedy s názorem, že věcněprávní účinky smlouvy v důsledku odstoupení od této smlouvy bez dalšího nezanikají, nýbrž přetrvávají dále, můžeme konstatovat, že k jejich odklizení může dojít až následně.

Dle odborné literatury⁵⁷ k tomu může dojít dvojím způsobem.

Prvním způsobem je uzavření dohody mezi nabyvatelem nemovitosti a jejím převodcem o vydání nemovitosti. Na základě takovéto dohody lze provést vklad vlastnického práva převodce nemovitosti do katastru nemovitosti. Do vkladu vlastnického práva převodce zůstává vlastníkem převáděné nemovitosti i nadále její nabyvatel.

Druhým způsobem v případě, že by k uzavření dohody nedošlo, nezbylo by převodci, než aby se žalobou, jejíž petit by měl znít na plnění ve smyslu § 80 písm. b) OSŘ, domáhal na soudu vydání rozsudku, podle kterého by byl nabyvatel nemovitosti povinen vydat tuto nemovitost převodci, resp. strpět zápis vlastnického práva převodce do katastru nemovitostí. Právní mocí tohoto rozsudku by došlo k založení vlastnického práva převodce nemovitosti.

Problematický je přístup ke druhé otázce, kdy soudy opomíjejí otázku, že vyhověním určovací žalobě ohrožují právní postavení nabyvatele, které mělo být posíleno právě úpravou, uvedenou v § 457 ObčZ .

Přesto je postup soudů v této otázce zatím víceméně jednotný.

Dle odborné literatury⁵⁸ těmito pravomocnými určujícími rozsudky soudů dochází nepřipustně k porušení základního principu, který ovládá oblast občanského práva, tj. principu rovnosti subjektů občanského práva.

Postavení smluvní strany, která byla tímto pravomocným určujícím výrokem soudu zbavena bez dalšího mezitím nabytého vlastnického práva k nemovitosti, se v důsledku toho ocitá ve zjevné nevýhodě, a tím v nepřipustné nerovnováze. K jejímu případnému protiplnění, které se uskutečnilo v penězích, se totiž po odstoupení od smlouvy její vlastnické právo k penězům bez dalšího neobnovilo a ani obnovit nemohlo.

⁵⁶ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 276

⁵⁷ Švestka, J., - Mikeš, J., : Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti in.: Právní rozhledy 7/2000, s. 289

⁵⁸ Švestka, J., - Mikeš, J., : Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti in.: Právní rozhledy 7/2000, s. 287

Zjevně rizikové postavení této smluvní strany spočívá v tom, že peníze, které jako kupní cenu vyplatila prodávajícímu, jí totiž nemusí být již vůbec vráceny.

Pokud jde o třetí otázku účinků odstoupení od smlouvy poté, co nabyvatel věc převedl na třetí osobu, není judikatura jednotná.

Senát Nejvyššího soudu č. 22 zaujal názor, že odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti nemá za následek zánik vlastnictví třetí osoby, která nebyla účastníkem smlouvy a mezitím v dobré víře nabyla vlastnictví k nemovitosti.

V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 17.11. 1999⁵⁹ se uvádí: že

„v občanském právu hmotném se tradičně uplatňuje zásada ochrany dobré víry, proto je třeba dovodit, že v případě, kdy převodce, který je vlastníkem nemovitosti, tuto nemovitost převede do vlastnictví nabyvatele, nemůže dodatečné odpadnutí právního důvodu, na jehož základě se převodce stal vlastníkem věci, mít za následek zánik vlastnictví nabyvatele, který nemovitost nabyl v dobré víře. Je třeba zdůraznit, že v dané věci nešlo o nabytí od nevlastníka, ale o nabytí od vlastníka, přičemž právní důvod vlastnictví převodce odpadl až poté, co věc nabyla do vlastnictví třetí osoba“.

Z toho vycházela i odborná literatura a ústavní soud viz níže.

Tato otázka byla též zařazena do stanoviska kolegia Nejvyššího soudu⁶⁰ kde se uvádí že:

„odstoupením od smlouvy, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak, se smlouva od počátku ruší. Tímto jednostranným adresovaným právním úkonem zanikají účinky převodu nemovitosti na nabyvatele a obnovuje se předešlý stav, tedy ze zákona se obnovuje vlastnické právo převodce. Tento závěr platí i v případě, že nabyvatel, dříve než došlo k odstoupení od smlouvy, nemovitost převedl na další osobu a tato osoba nabyla nemovitost v dobré víře“.

Tedy kolegium Nejvyššího soudu zaujalo zcela opačný názor než senát Nejvyššího soudu ve svém rozsudku.⁶¹

Rozsudek Nejvyššího soudu⁶² přezkoumal ústavní soud, který svým nálezem⁶³ ústavní stížnost, podanou proti tomuto rozsudku, zamítl, když právní názor vyslovený v rozsudku shledal správným.

Pro úplnost se zmíním, že i odborná literatura reagovala na uvedený rozsudek a označila dovozený právní názor za správný.

Ústavní soud uvedl, že citují: „ mezi stěžovatelkou (tj. původní vlastnící pozemků) a 1 vedlejším účastníkem (tj. osobou, která od stěžovatelky nabyla nemovitosti a pak nemovitosti prodala třetí osobě) vznikl vztah

⁵⁹rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1186/98, ASPI

⁶⁰Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 28.6. 2000 Cpjn 38/98

⁶¹ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1186/98, ASPI

⁶²Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn.22 Cdo 1186/98, ASPI

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 23.1. 2001 sp.zn. 77/2000, ASPI

obligační, nikoliv vztah věcné povahy, tzn., že práva a povinnosti z takového vztahu se týkaly pouze stran tohoto vztahu, nikoliv třetích osob. Její odstoupení od kupní smlouvy proto mohlo mít účinky pouze vůči 1. vedlejšímu účastníkovi. Toto odstoupení se proto nemohlo promítnout do věcněprávního postavení 2. vedlejšího účastníka, který vůči ní v žádném závazkovém vztahu nebyl. Naopak z jeho řádně nabytého vlastnického práva vyplýval nárok na jeho ochranu i vůči stěžovateli právě ve smyslu čl. 11 odst.1 Listiny za podmínky, že toto věcné právo nabyl v dobré víře a bez rozporu s § 39 ObčZ. Závazkový vztah mezi smluvními stranami, včetně odstoupení od smlouvy, se v takovém případě může projevit opět jen mezi smluvními stranami, a nemůže mít vliv na postavení třetích osob. zejména pak nemůže dojít k restituci v případě, kdy nabyvatel již neměl nemovitost, která byla předmětem koupě, ve svém vlastnictví“.

K dané problematice lze přistupovat ze dvou hledisek, a to z užšího, které zůstává na úrovni výkladu textu zákona, a také z širšího hlediska, zahrnujícího základní zásady občanského práva a přihlížejícího k funkcím občanského práva v právním státě⁶⁴.

Pokud jde o první hledisko, je třeba říci, že se zabývám otázkou důsledků odstoupení od smlouvy podle § 48 ObčZ, podle kterého od smlouvy může účastník odstoupit, jen jestliže je to v tomto zákoně stanoveno nebo účastníky dohodnuto.

Dojde-li k odstoupení od smlouvy, nemůže se prodávající domáhat vydání věci vlastnickou žalobou.

Situaci po zrušení smlouvy řeší, jak jsem již uvedla, § 457 ObčZ, který je speciální k § 126 odst.1 ObčZ, upravujícímu vlastnické žaloby.

Podle § 457 ObčZ je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal. Proto také judikatura tradičně vychází z toho, že nárok na vrácení kupní ceny z neplatné nebo zrušené smlouvy je ze zákona podmíněn ve smyslu ustanovení § 457 odst. 1 a § 76 ObčZ tím, že jde o vzájemnou restituční povinnost. To platí i pro opačné případy, kdy by prodávající žaloval na vrácení prodané věci. I takové žalobě by soud mohl vyhovět jen tehdy, kdyby ve výroku rozsudku mohl vyjádřit synalagmatický závazek obou účastníků neplatné či zrušené smlouvy k vrácení plnění z obou stran.

Proto podávání žalob na určení vlastnického práva vede k obcházení zákona, a to konkrétně § 457 ObčZ, a proto dle odborné literatury by měl žalobní petit znít na plnění ve smyslu § 80 písm. b) OSŘ⁶⁵

Pokud není možné vrácení přijatého plnění v naturální podobě, uplatní se § 458 ObčZ, podle kterého musí být vydáno vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením. Není-li to dobře možné, zejména proto, že

⁶⁴ Spáčil, J., : Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti v případě, že nemovitost již byla převedena na třetí osobu in.: Soudní Rozhledy 6/2001, s. 181

⁶⁵ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 278

obohacení záleželo ve výkonech, musí být poskytnuta peněžitá náhrada.

Skutečnost, že § 457 ObčZ je ve vztahu k vlastnické žalobě zvláštním institutem, se projevuje v několika směrech.

Zatímco vlastník musí prokázat, že žalovaný má věc u sebe, v případě žaloby z § 457 ObčZ tomu tak není.

Závazek vrátit přijaté plnění totiž obsahuje i závazek obstarat jej od toho, komu ji nabyvatel předal.

Pokud ji však platnou smlouvou převedl na jiného v době, kdy byl jejím vlastníkem, nemá vůči nabyvateli právo na její vydání. Smlouva mezi nabyvatelem a třetí osobou totiž nezaniká v důsledku odstoupení od smlouvy provedeného předchůdcem nabyvatele, zákon o tom žádné ustanovení nemá a nevyplývá to ani z povahy věci. Nabyvatel tak nemá proti tomu, komu věc převedl do vlastnictví, žádný právní titul, o který by mohl opřít žalobu na její vydání.

Pokud bychom připustili, že původní převodce se může domáhat vydání věci vlastnickou žalobou, popřeli bychom smysl § 457 ObčZ, kterým je zajištění vzájemného vrácení plnění, které může být ohroženo, jak jsem již výše uvedla, insolventností převodce, který by měl vrátit přijatou kupní cenu a pokud by byla připuštěna reivindikace převodce, byl by nabyvatel, který vlastnictví pozbyl, a který by měl vůči převodci jen obligační nárok, v nevýhodné pozici vůči převodci, jehož věcněprávní nárok je silnější.

Proto občanský zákoník obsahuje ustanovení, podle kterého mají-li si ze smlouvy plnit účastníci navzájem, může se domáhat splnění závazku jen ten, kdo sám splnil svůj závazek dříve a nebo je připraven jej splnit.

Uznáme-li tedy skutečnost, že účastník zrušené smlouvy nemůže právo na vydání věci uplatnit vlastnickou žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ, ale žalobou podle § 457 ObčZ, pak je zřejmé, že třetí osoba, která nabyla vlastnictví na základě řádné smlouvy, která ani po odstoupení původního vlastníka od smlouvy nebyla nijak dotčena, a že nabyvatel, jehož předchůdce od smlouvy odstoupil, nemá žádný právní důvod, na jehož základě by se mohl domáhat vrácení věci, kterou by byl jinak povinen vydat původnímu vlastníkovi, který od smlouvy odstoupil, tak přichází v úvahu mezi účastníky původní smlouvy, od které převodce úspěšně odstoupil, jen poskytnutí peněžní náhrady podle § 458 odst. 1 ObčZ.

Lze očekávat námitku, která zřejmě stojí i za zmíněným stanoviskem Nejvyššího soudu⁶⁶, že stanoví-li § 48 ObčZ, že v případě odstoupení se smlouva ruší od počátku, znamená to, že zanikají i veškeré právní vztahy, které na jejím základě vznikly, a to i navazující právní vztahy třetích osob, které nebyly účastníky smlouvy, bez ohledu na to, zda platně vznikly.

⁶⁶ stanovisko Nejvyššího soudu ČR Cpnj 38/98, ASPI

Lze ovšem odpovědět argumentem stejně formálním. Zákon sice stanoví, že odstoupením od smlouvy se smlouva od počátku ruší, ale kdyby měl na mysli i zrušení jiné smlouvy než té, od které bylo odstoupeno, použil by nepochybně množné číslo, anebo by zvolil jinou vhodnou formulaci, např. „jakož i další smlouvy na ni navazující“.

O navazujících smlouvách se zákon nezmiňuje a neuvádí, že by dodatečně pozbývaly platnost nebo účinnost, ostatně platnost smlouvy je třeba posuzovat podle stavu v době jejího uzavření, a v této době smlouva o převodu vlastnictví na třetí osobu nepochybně platná byla.

Případná fikce, že v důsledku zrušení smlouvy, je třeba na následné právní úkony a práva na jejich základě vzniklá pohlížet, jako kdyby nikdy neexistovaly, nemá oporu v zákoně a zjevně se přičítá objektivní realitě. Je přece zjevné, že v případě, že nabyvatel převede nemovitost v době, kdy je jejím vlastníkem, na třetí osobu, která se stane vlastníkem a je tak zapsána i v katastru nemovitostí, je tato osoba skutečně vlastníkem.

Pokud by tedy chtěli být zastánci názoru, že odstoupením od obligační smlouvy zanikají všechny věcněprávní důsledky této smlouvy, jakož i veškeré důsledky smluv na tuto zrušenou smlouvu navazující, důslední, museli by prohlásit, že veškeré právní úkony týkající se věci nabyté odvozeným způsobem existují jen podmíněně, tedy za předpokladu, že nikdo z předchůdců vlastníka platně neodstoupí od smlouvy o převodu věci.

Takový výklad by byl zjevně v rozporu s požadavkem právní jistoty a pokud by byl v praxi rozsáhle realizován, mohl by mít vážné důsledky.

Chceme-li se tedy zabývat otázkou, jaké účinky má zrušení smlouvy na navazující smlouvy a jejich právní účinky, musíme opustit formální přístup k zákonu, který se o této otázce nezmiňuje a přistoupit k jeho výkladu, který ovšem musí být komplexní, a zahrnout i principy, na kterých je založen právní stát a jeho občanské právo. Tedy použít druhé hledisko.

Dostáváme se tak k jádru věci, na kterém podle mého názoru spočívá řešení celého problému. Posouzení věci by nemělo vycházet jen z rozboru textu zákona, i když, jak je uvedeno shora, ani ten nenasvědčuje tomu, že by mělo dojít k zániku vlastnictví třetí osoby, ale je třeba přikročit k výkladu systematickému a k posouzení věci s ohledem na principy, na kterých je založeno občanské právo, pokud takový výklad není v rozporu s výslovným ustanovením zákona.

Ze systematického výkladu vyplývá, že v daném případě jde o uplatnění práva z bezdůvodného obohacení a že původní převodce nemovitostí nemá proti svým nástupcům žalobu reivindikační, ale žalobu podle § 457 ObčZ.

Ještě závažnější je však argument, vycházející z principu ochrany práv nabytých v dobré víře.

Stane-li se někdo vlastníkem, je mu právním řádem poskytována ochrana, obecně vyjádřena zejména v čl. 11 Listiny základních práv a svobod, ale i v § 123 a násl. ObčZ.

Pokud by bylo možno připustit, že dodatečným odpadnutím právního důvodu, na základě kterého nabytí vlastnictví k věci kterýkoliv z právních předchůdců vlastníka, tento vlastník pozbývá vlastnické právo, byly by narušeny samotné základy právního státu, vycházející z principu právní jistoty.

S takto pojatým pojetím právního státu je výklad, podle kterého dodatečné odpadnutí právního důvodu vlastnictví předchůdce má za následek zánik vlastnického práva, ve hrubém rozporu. V případě jeho přijetí by si vlastník, který nabytí odvozeně, nebyl nikdy jist svým vlastnictvím. Zřejmě by mu nepomohlo ani uplynutí desetileté vydržecí doby, neboť nabytí práva vydržením může uplatňovat jen oprávněný držitel, nikoliv však osoba, která prokazatelně a nepochybně vlastníkem byla.

To je mimochodem další důvod neudržitelnosti opačného pojetí, zatímco ten, kdo by nabytí na základě absolutně neplatné smlouvy oprávněnou držbu, by po deseti letech vlastnictví vydržel, ten, kdo by nabytí na základě platné smlouvy vlastnictví, by byl stále ohrožen možností, že jeho vlastnictví může kdykoliv zaniknout.

Šlo by o popření myšlenky, na které je založen institut věcných práv. Protože nemá-li na existenci věcného práva k věci cizí vliv změna vlastníka, tím méně by měla mít na existenci nabytého vlastnického práva, které je prototypem věcného práva, vliv existence obligačních vztahů mezi právními předchůdci vlastníka.

Byla by též zásadním způsobem ochromena funkce katastru nemovitostí, neboť nabyvatel by se nemohl spolehnout ani na to, že si řádně ověřil, že jeho předchůdce je skutečně vlastníkem převáděné nemovitosti, resp. i kdyby nad veškerou pochybnost zjistil, že vlastníkem je, přesto by bylo vlastnické právo řádně od jakéhokoliv předchůdce ohroženo.

Byly by konečně otevřeny dveře k různým formám podvodů. Stačilo by, aby vlastník převedl nemovitost na nastrčenou osobu anebo obchodní společnost za tím účelem založenou, která by je platně převedla na nic netušícího nabyvatele, který by zaplatil kupní cenu, a pak by o vlastnictví přišel. Obchodní společnost nebo fyzická osoba by ovšem byly insolventní, to by však původního převodce, jehož vlastnictví by bylo obnoveno, nemuselo zajímat, zejména když praxe, jak jsem uvedla shora, připouští v těchto případech žaloby na určení vlastnictví a vlastně tak obchází § 457 ObčZ.

Lze ovšem ještě očekávat námitku, že aplikace právního názoru, uvedeného v rozsudku Nejvyššího soudu,⁶⁷ má negativní vliv na právní postavení původního vlastníka nemovitosti, který po právu od smlouvy odstoupil.

⁶⁷rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1186/98, ASPI

Předně je třeba říci, že tato osoba jako účastník smlouvy mohla mít vliv na její obsah, včetně jejích vad, a že nese tedy určité riziko toho, že smlouva nebude bez vad.

Tato osoba také obdržela za převáděnou věc plnění, které má u sebe, a které bude povinna vydat jen oproti vrácení věci ve smyslu § 457 ObčZ. Pokud ovšem byla tak neprozřetelná, že převedla vlastnictví, aniž by obdržela protiplnění, a aniž by si svůj nárok zajistila věcněprávními prostředky, pak je skutečnost, že se tohoto plnění nedomůže, spíše důsledkem její neopatrnosti.

Ostatně pan Prof. J. Mikeš a pan Prof. J. Švestka zastávají názor, že ve vyspělých evropských zemích se případy, kdy kupní cena za nemovitost není vyplacena ihned a prodávající tak uvěřuje kupujícího, prakticky nevyskytují.

Zejména v Německu a v Rakousku se odstoupení od smlouvy pro nezaplacení kupní ceny za převedenou nemovitost v praxi téměř nevyskytuje.

Tak např. v Rakousku může být vydání tzv. intabulačního prohlášení ze strany převodce, bez něhož nelze provést vklad vlastnického práva nabyvatele do pozemkové knihy podmíněno např. úplným zaplacením kupní ceny nabyvatelem.

Platí prostě zásada „vigilantibus iura scripta sunt“. Zájem neopatrného prodávajícího nemůže jít nad zájem třetí osoby, která vlastnictví řádně nabyla.

Ovšem v případě, že by bylo prokázáno, že třetí osoba o vadách, které měly za následek zánik vlastnictví jejího předchůdce, věděla, by již nemuselo jít podle okolností věci o nabytí práv v dobré víře.

V této souvislosti jiné rozhodnutí⁶⁸ senátu č.22 Nejvyššího soudu uvádí, že pokud převodce převede nemovitost do vlastnictví nabyvatele, který úmyslně vyvolal skutečnosti, které vedly k následnému odpadnutí právního důvodu vlastnictví převodce, má dodatečné odpadnutí právního důvodu, na jehož základě se převodce stal vlastníkem věci, za následek i zánik vlastnictví nabyvatele, který nemovitost nenabyl v dobré víře.

V daném případě šlo o to, že původní vlastníci nemovitost prodali obchodní společnosti, jejíž jednatel je při uzavírání smlouvy uvedl v omyl. Posléze tentýž jednatel od obchodní společnosti nemovitost koupil. O ochraně práv nabytých v dobré víře tedy nemohlo být řeči. Tady bude ovšem třeba vážit jednotlivé případy individuálně.

Pro úplnost je snad ještě třeba říci, že právo na odstoupení od smlouvy, upravené v § 48 ObčZ nechrání prodávajícího absolutně.

Na základě výše řečeného lze mít za to, že kupující totiž může ihned po vkladu svého vlastnického práva do katastru nemovitost dále prodat třetí osobě, nebo i jen zastavit či na ni sjednat předkupní právo nebo

⁶⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 241/99, ASPI

nájemní smlouvu na dobu určitou atd. To vše bez souhlasu prodávajícího.

Prodávající pak při odstoupení od smlouvy, v případě převodu nemovitosti na třetí osobu, nemovitost zpět nezíská a v případě, že byl neprozřetelný a převedl vlastnictví, aniž by obdržel protiplnění nebo aniž zajistil svou pohledávku věcněprávními prostředky, přichází pro něj v úvahu jen peněžní náhrada dle § 458 odst. 1 ObčZ.

V dalších případech sice nemovitost formálně získá zpět, a to na základě již zmíněné žaloby na plnění, ale nemovitost je již zatížena zástavním či předkupním právem nebo nájemní smlouvou atd., které na ní bez ohledu na změnu vlastníka váznou.

Proto pokud by se převodce v důsledku prodlení nabyvatele s úhradou kupní ceny rozhodl odstoupit od smlouvy a řádně svou pohledávku před tím nezajistil věcněprávními prostředky, měl by bez odkladu podat návrh k příslušnému soudu na nařízení předběžného opatření podle § 75 odst. 1 OSŘ⁶⁹.

Mělo by tak být dosaženo toho, aby soud nabyvateli nemovitosti uložil s předmětnou nemovitostí nenakládat.

Protože, jednak v případě převodu nemovitosti řádnou smlouvou na třetí osobu, by převodce dle výše řečeného pozbyl vlastnické právo k nemovitosti nenávratně, jednak v případě zatížení nemovitosti zástavním právem, věcným břemenem atd. by došlo k právnímu znehodnocení nemovitosti.

Pokud by byl převodce s návrhem úspěšný a předběžné opatření splnilo účel, tedy nabyvatel s nemovitostí nijak v mezidobí nenaložil, může zjednání nápravy uskutečnit mimosoudně, tedy jak jsem se již výše zmínila, nestalo-li se odstoupení mezi smluvními stranami sporným, sjednat s nabyvatelem dohodu.

V případě, že by k dohodě mezi nabyvatelem nemovitosti a jejím převodcem nedošlo, neboli tam, kde by se odstoupení od kupní smlouvy převodcem stalo mezi smluvními stranami sporným, nezbylo by převodci, než aby svůj nárok uplatnil již výše zmíněnou žalobou na plnění ve smyslu § 80 písm. b) OSŘ.

3.3 Zrušením smlouvy zaniká hlavní závazek i závazky sloužící k jeho zajištění, avšak zrušení smlouvy se netýká již existujícího nároku na plnění smluvní pokuty.

Tedy v případě, že došlo ke zrušení smlouvy v důsledku odstoupení, nezaniká nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl ještě před odstoupením od smlouvy v důsledku dřívějšího porušení povinností.

Takový právní názor vyjádřil Nejvyšší soud⁷⁰, dále cituji:

⁶⁹ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 278

⁷⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Odo 131/2003, ASPI

„důsledky odstoupení od smlouvy spočívají v jejím zrušení od samého počátku, tedy zanikají odstoupením od smlouvy všechna práva a povinnosti smluvních stran plynoucí ze zrušené smlouvy. Bylo-li již podle zrušené smlouvy plněno, jsou strany povinny vzájemně takové plnění vypořádat.

Odstoupením od smlouvy zanikají pro svoji akcesorickou povahu rovněž vedlejší závazky, na existenci hlavního závazku závislé. Takovými vedlejšími závazky jsou i závazky sloužící k zajištění splnění hlavního závazku, tedy obecně i závazek k zaplacení smluvní pokuty ve smyslu § 544 ObčZ. Dojde-li tedy k odstoupení od smlouvy nemůže se žádná ze stran na jejím základě domáhat zaplacení smluvní pokuty, neboť dohoda o smluvní pokutě byla spolu s hlavním závazkem od počátku zrušena a právo na její zaplacení nemá žádný právní základ.

Nárok na smluvní pokutu však v důsledku odstoupení od smlouvy nezaniká, vznikl-li ještě před odstoupením od smlouvy z důvodů jejího dřívějšího porušení.

Nárok na smluvní pokutu i právo na zrušení smlouvy odstoupením jsou v posuzované věci důsledkem porušení smlouvy. Porušením smlouvy vznikl mezi smluvními stranami nový, dosud neexistující a původní smlouvou bez dalšího nezaložený právní vztah, který již nemá ve vztahu k původnímu zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného smluvního závazku vliv.

Mělo-li by odstoupení věřitele od dlužníkem nerespektované smlouvy ve svém důsledku vést k zániku již existujícího nároku na smluvní pokutu, byly by v takovém případě ohroženy zajišťovací i sankční funkce institutu smluvní pokuty a de facto ve svých důsledcích znamenalo ze strany věřitele nucené prominutí dluhu sui genesis, jako následek realizace jeho práva na zrušení právního vztahu, v němž dlužník neplní své závazky.

Takový závěr by vyvíjel nepřiměřený nátlak na věřitele, aby nerealizoval svá práva a setrval v nevyváženém právním vztahu a neodůvodněně by zvýhodňoval dlužníka nerespektujícího obecně přijímanou zásadu pacta sunt servanda.

Takový závěr nelze akceptovat“.

3.4 Právní praxe často řeší vzájemný vztah § 48 ObčZ a § 497 ObčZ a dále vzájemný vztah § 517 a § 497 ObčZ.

V prvním případě lze mít v souvislosti s ustálenou judikaturou⁷¹ za to, že podle § 497 ObčZ si každý z účastníků může vymínit odstoupení od smlouvy a sjednat pro ten případ odstupné. Kdo smlouvu splní alespoň zčásti nebo přijme třeba jen částečné plnění, nemůže již od smlouvy odstoupit, ani poskytne-li odstupné.

Toto ustanovení umožňuje účastníkům, aby se dohodli, že mohou bez udání důvodů odstoupit od smlouvy. Odstupné představuje kompenzaci újmy, kterou utrpěl účastník, který od smlouvy neodstoupil.

⁷¹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2663/98 a rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Cdon 1213/96, ASPI

Pouze v těchto případech lze aplikovat druhou větu tohoto ustanovení o nemožnosti odstoupení od smlouvy. O takový případ nejde tam, kde nebylo sjednáno odstupné a důvodem odstoupení je skutečnost, že jsou splněny předpoklady, na které účastníci možnost odstoupení od smlouvy vážou ve smyslu § 48 ObčZ.

Dohodnou-li se tedy účastníci kupní smlouvy o možnosti odstoupit od smlouvy ve smyslu § 48 odst. 1 pro případ, že se ukáže, že nebyly splněny předpoklady, za kterých účastníci smlouvu uzavírali, aniž by pro tento případ sjednali odstupné, neuplatní se věta druhá § 497 ObčZ, podle které kdo smlouvu splní alespoň zčásti nebo přijme třeba jen částečné plnění, nemůže již od smlouvy odstoupit, ani poskytnout odstupné⁷².

Ve druhém případě panuje názor⁷³, že ustanovení § 497 ObčZ upravuje případy, kdy si účastník vymínil odstoupení od smlouvy a sjednal pro ten případ odstupné. O takový případ se nejedná, kdy odstupné sjednáno není a důvodem odstoupení je prodlení dlužníka.

Podle § 517 ObčZ platí, že nesplní-li dlužník svůj dluh řádně a včas, a to ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou mu věřitel poskytl, má věřitel právo od smlouvy odstoupit. Skutečnost, zda právo odstoupení od smlouvy věřitel opírá přímo o § 517 ObčZ, anebo o smluvní ujednání, které umožňuje věřiteli z důvodu prodlení dlužníka od smlouvy odstoupit, není rozhodná. Ustanovení § 517 ObčZ je totiž dispozitivním, které se uplatňuje v případě, kdy účastníci neupraví ve smlouvě možnost odstoupení z důvodů prodlení jinak.

Ustanovení § 497 ObčZ tedy nedopadá na případy, kdy věřitel odstoupuje od smlouvy pro prodlení dlužníka ve smyslu § 517 ObčZ.

3.5 Při odstoupení od smlouvy se lze zabývat i vážností vůle odstoupivšího účastníka smlouvy.

Na existenci vážné vůle k právnímu úkonu lze usoudit z objektivních skutečností, za nichž byl učiněn, zejména byl-li učiněn způsobem a za okolností, které nevzbuzují pochybnosti, že subjekt projevující vůli zamýšlel přivodit právní účinky, které zákon s takovým projevem vůle spojuje. Pokud vzniknou pochybnosti o vážnosti vůle, je třeba posuzovat konkrétní okolnosti případu.

Odstoupení od smlouvy musí tedy být ve sporu zjištěno.

Soudní praxe dovodila, že jestliže smluvní strany použily ve smlouvě či příloze k ní pojmu „zrušení smlouvy“, resp. „storno smlouvy“, nikoli výslovně termín odstoupení, vyjádřily i tím vůli od smlouvy odstoupit.

Jako příklad uvádím právní názor vyslovený v rozsudku Nejvyššího soudu,⁷⁴ citují: „pojem „storna“ kupní smlouvy v návaznosti na dohodnutou majetkovou sankci, kterou je pro ten případ kupující

⁷² Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 275

⁷³ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.z. 22 Cdo 380/99, ASPI

⁷⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 2240/99, ASPI

povinen zaplatit, je totiž třeba vyložit v souladu s nyní již konstantní judikaturou Nejvyššího soudu ČR a též nálezem Ústavního soudu ČR⁷⁵ tak, že jestliže tedy žalovaný dopisem žalobci sdělil, že kupní smlouvu z finančních důvodů ruší, došlo tímto jeho jednostranným právním úkonem ke „stornu“ smlouvy, tedy k odstoupení od ní ve smyslu § 48 odst. 1 ObčZ“.

Soudní praxe⁷⁶ dále dovodila, že okolnost, že kupující po projevu vůle odstoupit od smlouvy předmět kupní smlouvy dále užíval, není sama o sobě způsobila závěru o nevážnosti vůle kupujícího k odstoupení od smlouvy.

3.6 Odstoupení od smlouvy, jak ze zákonných či smluvených důvodů, není porušením povinnosti ale výkonem práva a nelze na tuto skutečnost vázat povinnost zaplatit smluvní pokutu, (s odstoupením se váže jiný institut, tzv. odstupné, jehož zaplacení může být v případě odstoupení sjednáno)⁷⁷.

Tento právní názor jsem dovodila též z rozsudků Nejvyššího soudu⁷⁸, cituji : „odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků ve smyslu § 48 odst. 1 ObčZ, mající za následek zrušení smlouvy dle § 48 odst. 2 ObčZ, není porušením smluvní povinnosti. Proto strana, která učiněným jednostranným úkonem od smlouvy odstoupila, neporušila žádnou smluvní povinnost, nýbrž pouze vykonala právo, které jí podle smlouvy náleželo“.

V jiném rozsudku⁷⁹ Nejvyšší soud dovodil, že právo od smlouvy odstoupit buď není dáno, a pak takovýmto úkonem, byť byl učiněn neoprávněně, žádná smluvní povinnost nebyla porušena, neboť smlouva v nezměněné podobě trvá a obsah práv a povinností účastníků smlouvou vymezených se nezměnil, jestliže současně nebyla porušena nějaká další povinnost nebo právo od smlouvy odstoupit náleží, a pak jeho uplatněním dojde k výkonu práva, nikoliv k porušení povinnosti.

Plně v souladu s uvedeným je i další právní názor vyslovený v jiném rozsudku Nejvyššího soudu⁸⁰, neboť i v něm tento soud dovodil, že opírá-li se odstoupení od smlouvy o konkrétní právní důvod stanovený objektivním právem, resp. smlouvou, nelze hovořit o porušení smluvní povinnosti ve smyslu § 544 odst. 1 ObčZ, a proto v takovém případě storno nevyvolává důsledek spočívající v povinnosti zaplatit smluvní pokutu.

⁷⁵ nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 276/99, ASPI

⁷⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 2781/99, ASPI

⁷⁷ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 275

⁷⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 182/2001, ASPI

⁷⁹ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 2577/98, ASPI

⁸⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Cdon 1032/96, ASPI

povinen zaplatit, je totiž třeba vyložit v souladu s nyní již konstantní judikaturou Nejvyššího soudu ČR a též nálezem Ústavního soudu ČR⁷⁵ tak, že jestliže tedy žalovaný dopisem žalobci sdělil, že kupní smlouvu z finančních důvodů ruší, došlo tímto jeho jednostranným právním úkonem ke „stornu“ smlouvy, tedy k odstoupení od ní ve smyslu § 48 odst. 1 ObčZ“.

Soudní praxe⁷⁶ dále dovodila, že okolnost, že kupující po projevu vůle odstoupit od smlouvy předmět kupní smlouvy dále užíval, není sama o sobě způsobilá závěru o nevážnosti vůle kupujícího k odstoupení od smlouvy.

3.6 Odstoupení od smlouvy, jak ze zákonných či smluvených důvodů, není porušením povinnosti ale výkonem práva a nelze na tuto skutečnost vázat povinnost zaplatit smluvní pokutu, (s odstoupením se váže jiný institut, tzv. odstupné, jehož zaplacení může být v případě odstoupení sjednáno)⁷⁷.

Tento právní názor jsem dovodila též z rozsudků Nejvyššího soudu⁷⁸, cituji : „odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků ve smyslu § 48 odst. 1 ObčZ, mající za následek zrušení smlouvy dle § 48 odst. 2 ObčZ, není porušením smluvní povinnosti. Proto strana, která učiněným jednostranným úkonem od smlouvy odstoupila, neporušila žádnou smluvní povinnost, nýbrž pouze vykonala právo, které jí podle smlouvy náleželo“.

V jiném rozsudku⁷⁹ Nejvyšší soud dovodil, že právo od smlouvy odstoupit buď není dáno, a pak takovýmto úkonem, byť byl učiněn neoprávněně, žádná smluvní povinnost nebyla porušena, neboť smlouva v nezměněné podobě trvá a obsah práv a povinností účastníků smlouvou vymezených se nezměnil, jestliže současně nebyla porušena nějaká další povinnost nebo právo od smlouvy odstoupit náleží, a pak jeho uplatněním dojde k výkonu práva, nikoliv k porušení povinnosti.

Plně v souladu s uvedeným je i další právní názor vyslovený v jiném rozsudku Nejvyššího soudu⁸⁰, neboť i v něm tento soud dovodil, že opírá-li se odstoupení od smlouvy o konkrétní právní důvod stanovený objektivním právem, resp. smlouvou, nelze hovořit o porušení smluvní povinnosti ve smyslu § 544 odst. 1 ObčZ, a proto v takovém případě storno nevyvolává důsledek spočívající v povinnosti zaplatit smluvní pokutu.

⁷⁵ nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 276/99, ASPI

⁷⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 2781/99, ASPI

⁷⁷ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 275

⁷⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 182/2001, ASPI

⁷⁹ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 2577/98, ASPI

⁸⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Cdon 1032/96, ASPI

Oddíl 4. Odpovědnost za vady

4.1 Občanský zákoník pojem vady přímo nedefinuje, dle Nejvyššího soudu⁸¹ je však nutno za vadu považovat nedostatek takové vlastnosti, která se u věcí téhož druhu a stáří obecně předpokládá, a jejíž neexistencí je možnost využití věci k danému účelu nikoli nepodstatně snížena.

Dle právní teorie se vadou rozumí určitý nedostatek předmětu koupě, když tento předmět nemá vlastnosti vymíněné nebo obvyklé, nebo-li není schopen plně uspokojovat potřeby fyzických nebo právnických osob svojí užitnou hodnotou, nelze ho použít podle jeho povahy, event. podle dohody, případně trpí právními vadami, tj. nedostatky, které brání tomu, aby nabyvatel k předmětu získal práva v takovém rozsahu a takové kvality, která vyplývají z právního úkonu, zpravidla ze smlouvy.

4.2 Je notorií, že platný ObčZ je jistým konglomerátem, v němž působí různé ideové zdroje, a z tohoto důvodu lze v občanském zákoníku klasifikovat tři úrovně regulace odpovědnosti za vady:⁸²

- 1.) obecná regulace působící u všech závazkových vztahů ve smyslu § 499 a násl. ObčZ
- 2.) regulace pro jednotlivé konkrétní typy závazků
- 3.) úprava výslovně omezená na některé subtypy, např. prodej v obchodě dle § 619 a násl. ObčZ

Nejobecnější úprava odpovědnosti za vady dle § 499 a násl. ObčZ se dotýká úplatných závazkových vztahů, a to nejen koupě, ale také směny, nájmu aj.

Podle ní strana, která přenechává věc jinému úplatnou smlouvou, odpovídá za to, že věc má v době plnění vlastnosti výslovně vymíněné nebo obvyklé, dále že věc je možno použít podle povahy a účelu smlouvy nebo podle ujednání stran a konečně též, že věc nemá právní vady.

Vznik odpovědnosti za vady ve smyslu § 499 ObčZ je tedy podmíněn přenecháním věci, která byla předmětem smlouvy, jinému nabyvateli.

Odpovědnost za vady ovšem nastává jen při úplatných smlouvách, neboť jen u takovýchto smluv se uplatňuje požadavek na bezvadnost věci.

K tomu, aby odpovědnost za vady mohla splnit svůj účel, musí být objektivní. Zcizitel se jí nemůže zprostit tvrzením, že vadu nezavinil, že jejímu výskytu nemohl zabránit nebo že o vadě nevěděl.

Vadnost plnění spočívá především v tom, že plnění nemá vlastnosti, které by podle smlouvy mělo mít. Jestliže nebyly tyto vlastnosti ujednány, je plnění vadné, nemá-li vlastnosti obvyklé, tj. vlastnosti standardní, které se u předmětu plnění s ohledem na jeho povahu obecně předpokládají⁸³.

⁸¹ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Odo 154/2003, ASPI

⁸² Fiala, J., : Důsledky zákona č. 136/2002 Sb. pro určení odpovědnosti za vady věci při prodeji v obchodě in.:

Právní zpravodaj 1/2003, s. 1

⁸³ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 728

4.3 Dále bych se ráda věnovala právní úpravě odpovědnosti za vady u kupní smlouvy.

Občanský zákoník se v případě kupní smlouvy člení na § 588 až § 600, což jsou obecná ustanovení, § 601 až § 610, což jsou vedlejší ujednání při kupní smlouvě, § 611 směnná smlouva jako zvláštní druh kupní smlouvy a § 612 až § 627 ustanovení o prodeji zboží v obchodě.

Na rozdíl od obchodního zákoníku stanoví občanský zákoník ve prospěch kupujícího záruční lhůtu. Stanoví ji jak v případě obecných ustanovení o kupní smlouvě, tak i ustanovení týkajících se spotřebitelského vztahu, tedy prodeje v obchodě.

Uvedená lhůta je pevně časově určena, není možné ji zkrátit ani dohodou, ale lze ji prodloužit, a to i jednostranným úkonem prodávajícího.

Jedná se o lhůtu prekluzivní a hmotněprávní⁸⁴.

V případě obecné úpravy kupní smlouvy platí § 596 občanského zákoníku, podle něhož věc, která má vady, o nichž prodávající ví, je povinen kupujícího při sjednávání kupní ceny na takové vady upozornit. Uvedené vady nemůžeme označit jako vady zjevné, protože základním kritériem zde není skutečnost, zda o vadách ví každý, ale je rozhodující, že o těchto vadách ví kupující. Zákon nerozlišuje zda se jedná o vady faktické nebo o vady právní.

Věc má faktické vady, jestliže nemá stanovenou jakost, tj. vlastnosti určené ve smlouvě nebo podpůrně či závazně zákonem (tzv. jakostní vady) nebo byla odevzdána v jiném množství než stanoveném ve smlouvě (množství vady).

Jakost věci může být ve smlouvě určena uvedením jejích vlastností, které kupující pokládá za rozhodující. Lze ji určit i pomocí odsouhlaseného vzorku. Není-li jakost věci ve smlouvě určena, zákon vyžaduje, aby věc měla vlastnosti obvyklé a aby ji bylo možno použít podle povahy a účelu smlouvy ve smyslu § 499 ObčZ⁸⁵.

Ustanovení § 596 ObčZ tedy jednak přikazuje prodávajícímu, aby o všech vadách, o nichž věděl, učinil úkon při sjednávání smlouvy. Pokud tak učiní, souhlasí kupující s tím, že věc má vady, ale přesto ji kupuje. Zákon zde nevolí dikci vědět mohl či vědět musel, ale jednoznačně volí dikci „ví“. To znamená, že prodávající před kupujícím zcela úmyslně zatají existenci faktických či právních vad, které prodávaná věc bezesporu má.

Prodávající by tedy měl jednat ve vlastním zájmu tak, že by měl kupujícího na existenci vad upozornit. V opačném případě se vystavuje nebezpečí, že bude zavázán existující vady odpovídajícím způsobem reparovat.

Zákon nepředepisuje formu pro uvedené upozornění. Jako vždy, když zákon umožňuje, aby smlouva byla uzavřena ústně, nese sebou využití této zákonné benevolence určité nebezpečí. Uvedené nebezpečí se týká pozdějšího dokazování.

⁸⁴ Pohl, T., : Odpovědnost za vady plnění u kupní smlouvy podle občanského zákoníku in.: Právní rádce 1/2006

⁸⁵ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 886

V praxi si lze jen obtížně představit, že bude svědecky prokazováno upozornění prodávajícího na určité konkrétní vady, když smlouva byla uzavřena pouze mezi prodávajícím a kupujícím ústní formou. V podstatě posledním momentem, kdy lze využít povinnosti a zároveň i práva prodávajícího upozornit na uvedené vady, je okamžik před podpisem smlouvy.

Zda-li uvedené upozornění by mělo mít i svůj odraz v textu smlouvy se zabýval Nejvyšší soud⁸⁶ a došel k tomuto závěru, cituji: „odvolací soud se dopustil pochybení, pokud jde o výklad ustanovení § 597 odst. 2 ObčZ, když svým výkladem zužil dopad citovaného ustanovení pouze na situace, kdy se ujištění o určitých vlastnostech věci stalo obsahovou součástí kupní smlouvy. Je zřejmé, že tomu tak v převážné většině případů bude a tento postup je i praktický, neboť posiluje právní jistotu smluvních stran, pokud jde o obsah kupní smlouvy a následná práva smluvních stran, která z ní vyplývají. Na druhé straně však nelze nevidět, že to mohou být právě ujištění o určitých vlastnostech prodávané věci, která přesvědčí kupujícího o tom, že akceptuje nabídku prodávajícího a smlouvu s ní uzavře, aniž by však strany učinily uvedené ujištění součástí smlouvy. Při zjišťování, zda k ujištění o vlastnostech ve smyslu citovaného ustanovení došlo, se musí zkoumat celý průběh sjednávání smlouvy a zvážit všechna vyjádření stran, k nimž v tomto procesu došlo.

Pro uvedený názor hovoří ostatně i to, že ustanovení § 597 ObčZ tvoří systémovou jednotu s ustanovením § 596 ObčZ a zde normovaná povinnost prodávajícího upozornit kupujícího na vady věci, o nichž prodávající ví je výslovně vázána na proces sjednávání smlouvy. Tato povinnost je svou povahou obdobná ujištění o vlastnostech věci podle § 597 odst. 2 ObčZ a porušení obou uvedených povinností může mít i totožné právní následky – možnost kupujícího odstoupit od smlouvy“.

Dovolací soud tedy uzavřel, že ujištění prodávajícího podle § 596 ObčZ, o neexistenci vad, či podle § 597 odst. 2 ObčZ, že věc má určité vlastnosti, zejména vlastnosti kupujícím vymíněné, anebo že nemá žádné vady, nemusí být součástí uzavřené kupní smlouvy, postačí, došlo-li k ujištění při sjednávání této smlouvy.

V § 597 ObčZ je upraven případ, kdy je věc prodána, a poté dodatečně zjištěna její vada.

Nejedná se však o každou existující vadu, ale pouze o takovou, která existuje v době plnění, tedy v době převzetí věci kupujícím a na níž prodávající kupujícího neupozornil.

Jedná se o odpovědnost objektivní, to znamená, že nezáleží na tom, zda prodávající věděl či nevěděl o takové vadě, zda kupujícího ujistil o tom, že věc takové vady nemá, ačkoliv by jej ujistit měl. Rozhodující je, že na věci existuje vada v době jejího převzetí a na takovou vadu nebyl kupující upozorněn.

⁸⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 2228/2000, ASPI

Prodávající se tedy nemůže vymlouvat především na to, že o existenci takové vady nevěděl a ani vědět nemohl, a proto kupujícího neupozornil.

Pokup ovšem vady sice existují, ale neexistovaly v době, kdy věc byla převzata, nelze § 597 odst. 1 ObčZ použít.

Jde-li o práva z odpovědnosti za vady, má kupující právo podle § 597 odst. 1 ObčZ na přiměřenou slevu ze sjednané ceny odpovídající povaze a rozsahu vady. Jde-li o vadu, která činí věc neupotřebitelnou, má též právo od smlouvy odstoupit.

Jakou věc lze považovat za neupotřebitelnou dovedl Nejvyšší soud⁸⁷ takto, citují: „neupotřebitelnost věci je třeba ve smyslu § 597 odst. 1 ObčZ posuzovat se zřetelem k povaze a účelu věci. Za neupotřebitelnou je třeba považovat takovou věc, u níž vyšla najevo neodstranitelná vada, a předmět koupě nelze pro ni užívat dohodnutým způsobem nebo řádně, nebo vyšla najevo obdobná vada, která je sice odstranitelná, avšak náklady na opravu jsou neúměrné ceně věci - oprava by byla ekonomicky neúčelným nákladem v poměru ke kupní ceně, což způsobuje, že zjištěná vada je vadou neodstranitelnou“.

Nejvyšší soud tak dovedl, že za neupotřebitelnou je třeba považovat takovou věc, u níž vyšla najevo neodstranitelná vada, a předmět koupě nelze pro ni užívat dohodnutým způsobem nebo řádně, nebo vyšla najevo obdobná vada, která je sice odstranitelná, avšak náklady na opravu jsou neúměrné ceně věci - oprava by byla ekonomicky neúčelným nákladem v poměru ke kupní ceně.

Podle § 597 odst. 2 ObčZ má kupující právo odstoupit od smlouvy i tehdy, jestliže jej prodávající ujistil, že věc má určité vlastnosti, zejména vlastnosti kupujícím vymíněné, anebo že nemá žádné vady, a toto ujištění se ukáže nepravdivým.

Lze mít tedy za to, že z uvedeného ustanovení § 597 ObčZ vyplývají tyto varianty:

- předmět plnění je vadný a vada má takový charakter, že je neodstranitelná. Zákon používá pojem neupotřebitelný předmět koupě. V takovém případě může kupující volit mezi slevou z kupní ceny nebo právem odstoupit od smlouvy.
- ujištění prodávajícího o vlastnostech předmětu kupní smlouvy se ukáže později nepravdivým. V takovém případě může kupující žádat rovněž přiměřenou slevu z kupní ceny nebo může od smlouvy odstoupit.
- Vytčená vada je odstranitelná nebo je neodstranitelná, ale přesto lze předmět koupě užívat dohodnutým způsobem. O takový stav se může jednat například tehdy, jedná-li se o tzv. vadu estetickou. V tomto případě má kupující právo na přiměřenou slevu z kupní

⁸⁷ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 33 Odo 154/2003, ASPI

ceny. Jinak má ve všech uvedených případech kupující právo chtít slevu.

Ve vztahu k § 507 odst. 1 ObčZ, který je obecným k § 597 ObčZ, nemá ze zákona kupující právo na bezplatné odstranění věci či doplnění chybějícího množství. Ve smyslu § 507 odst. 1 ObčZ však mohou smluvní strany dohodnout i jiná práva než ta, která stanoví zákon. Ustanovení § 597 ObčZ tedy nelze chápat jako ustanovení kogentní.

Podle § 599 odst. 1 ObčZ musí kupující uplatnit vady u prodávajícího bez zbytečného odkladu.

Práva z odpovědnosti za vady se může kupující domáhat u soudu, jen vytkl-li vady nejpozději do šesti měsíců, nejde-li o vady krmiv, do tří týdnů, jde-li o vady zvířat, do šesti týdnů po převzetí věci.

Zákon tedy určuje jednak počátek běhu záruční lhůty a dále i její délku. Uplatnění vad, kterému se jinak říká notifikace, či reklamace, je jednostranným úkonem kupujícího. Jde o zachovací právní úkon, na nějž navazuje lhůta pro uplatnění práva u soudu. Tato lhůta má promlčecí charakter a je tříletá.

Nejvyšší soud⁸⁸ dovodil, že počátek lhůty k vytknutí vady kupujícím se upíná ke dni převzetí věci. Uvedená lhůta je propadnou, k čemuž je soud povinen přihlédnout vždy, i když námitky v tomto smyslu nebyly vzneseny. Ohledně povahy této lhůty platí obecná úprava § 504 věta třetí ObčZ, neboť ve vztahu k právní úpravě kupní smlouvy občanský zákoník neobsahuje zvláštní ustanovení, jímž by povaha lhůty ve smyslu § 599 odst. 1 ObčZ byla upravena jinak.

Běh prekluzivní lhůty k vytknutí vad věci kupujícím prodávajícímu pro uplatnění práva z odpovědnosti za vady u soudu stanoví občanský zákoník uplynutím určené lhůty po převzetí věci, tedy ve vztahu k objektivní okolnosti.

V praxi se často chybuje, když se účastníci smluvního vztahu domnívají, že při prodeji věci přechází právo z odpovědnosti za vady na nového vlastníka věci.

Ze zákona taková práva nepřecházejí, ale nový vlastník věci má vůči prodávajícímu práva odpovědnosti za vady ze zákona, pokud nejsou modifikována ve smlouvě. V žádném případě nemůže tedy nový vlastník věci automaticky reklamovat vady prodané věci u předchozího vlastníka, neboť není jeho právním nástupcem ze zákona.

S uplatněním práv z odpovědnosti za vady v prekluzivní záruční lhůtě souvisí i zvláštní úprava náhrady nákladů podle § 598 ObčZ.

Podle tohoto ustanovení má kupující právo na úhradu nutných nákladů vzniklých v souvislosti s uplatněním práv z odpovědnosti za vady.

Důležité je, že zákon používá přívlastek „nutné“ náklady. Nejde tedy o jakékoli vynaložené náklady, ale o náklady nezbytně nutné, které jsou v příčinné souvislosti s činností kupujícího, který svá práva uplatňuje.

⁸⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2175/2000, ASPI

Vazbu mezi úhradou těchto nákladů a včasnou reklamací kupujícího vyjadřuje § 599 ObčZ, podle něhož právo na náhradu nutných nákladů může kupující uplatnit u soudu jen jestliže náklady prodávajícímu oznámí v záruční lhůtě. Také zde je tedy vázána možnost k přiznání těchto nákladů soudem na včasné oznámení těchto nákladů spolu s reklamací vadného plnění.

Od práva z odpovědnosti za vady věci, jež odpovídají povinnosti prodávajícího řádně splnit závazek, tj. odevzdat věc bez vad, je třeba odlišovat právo na náhradu škody.

Právo z odpovědnosti za škodu podle ObčZ je upraveno jako právo fungující na principu zavinění. Naproti tomu právo z odpovědnosti za vady je postaveno na objektivním principu, tedy na principu zákonné záruky.

To znamená, že jako náhradu škody nelze požadovat to, co lze požadovat na základě práv z odpovědnosti za vady věci. To má praktický význam, jestliže práva z vad věci zanikla (prekludovala se), protože kupující včas neoznámil vady u prodávajícího.

Zákon v § 510 ObčZ stanoví, že uplatnění nároků z odpovědnosti za vady nevylučuje nárok na náhradu škody, která z vady vznikla (tento nárok se však týká jen škody na jiném majetku kupujícího či na jeho zdraví, resp. životě, která byla vadou způsobena).

Pro vznik tohoto nároku na náhradu škody není rozhodné, zda kupující vady včas uplatnil u prodávajícího, neboť důsledky neuplatnění těchto vad jsou omezeny pouze na práva z odpovědnosti za vady věci.

Oddíl 5. Náhrada škody

Předně bych chtěla říci, že občanský zákoník v případě občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu nerozlišuje, zda jde o porušení právní povinnosti vyplývající z právního předpisu anebo o porušení právní povinnosti vyplývající ze smlouvy.

Proto porušení smluvní povinnosti a následky s tím spojené se posuzují dle obecné úpravy odpovědnosti za škodu ve smyslu § 420 ObčZ.

Občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu poskytuje ochranu zejména majetkovým vztahům. Chrání vlastnictví fyzických i právnických osob.

Tato ochrana je zabezpečena také zakotvením obecné povinnosti předcházet vzniku škod. Samotné prevenční působení k úplné a důsledné ochraně právních vztahů však vždy nepostačuje, neboť přes veškeré úsilí v tomto směru ke škodám dochází a bude docházet.

V takových případech musí pak občanskoprávní úprava poskytovat poškozeným dostatečnou právní ochranu, musí plnit funkci reparační, která spočívá v tom, že škůdce donutí co nejrychleji a nejúplněji nahradit škodu.

5.1 Odpovědnost za škodu je tedy nutno chápat v úzké souvislosti s občanskoprávní prevencí ve smyslu ustanovení § 415 až § 419 ObčZ. Způsobení škody je společensky nežádoucí jev, neboť znamená ztráty pro společnost i újmy na zdraví a majetku fyzických osob. Občanský zákoník proto klade velký důraz na předcházení škodám, tedy na prevenci.

Jeho úprava v podstatě rozlišuje speciální prevenci, uskutečnění speciálních opatření k odvracení škody v konkrétním případě a generální prevenci⁸⁹.

Tato generální prevence je v zákoně vyjádřena ustanovením § 415 ObčZ, které stanoví, že každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a na majetku, na přírodě a životním prostředí.

Vztahuje se na všechny účastníky občanskoprávních vztahů, což je vyjádřeno termínem „každý“, ať osoba fyzická či právnická.

Povinnosti uložené v § 415 ObčZ jsou právními povinnostmi, ve kterých je zahrnut požadavek jednak dodržovat to, co je stanoveno zákonem nebo smluvně, a jednak obecně si počínat tak, aby nedocházelo ke škodám.

Pojem „odpovědnost za škodu“ lze chápat jako nepříznivý právní následek postihující toho, kdo porušil primární právní povinnost.

Tento nepříznivý právní následek spočívá v tom, že rušiteli primární povinnosti vzniká následná odpovědnostní právní povinnost, kterou

⁸⁹ Holub, M., a kol. : Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Linde Praha 2004, s.14

dosud neměl a která je zaměřena na reparaci a v jejím rámci případně na restituci narušeného právního stavu, případně ve výslovně stanovených případech k poskytnutí satisfakce. Odpovědnost za škodu tak plní funkci jednak preventivní ale zejména reparační, případně satisfakční⁹⁰.

Občanskoprávní úprava zahrnuje jednak obecnou úpravu odpovědnosti za škodu, jednak řadu zvláštních případů odpovědnosti za škodu. Obecná úprava se užije potud, jestliže škodný případ nespadá pod některé z jiných zvláštních ustanovení občanského zákoníku o náhradě škody.

Případy zvláštní odpovědnosti se od odpovědnosti obecné liší tím, že jsou při nich stanoveny samostatně podmínky odpovědnosti se zřetelem na zvláštní povahu situací, jichž se dotýkají.

5.2 Obecná odpovědnost za škodu je upravena v § 420 ObčZ jako odpovědnost za škodu způsobenou porušením právní povinnosti. Pokud občanský zákoník odkazuje na některých místech na použití ustanovení o odpovědnosti za škodu, jedná se vždy o odpovědnost za škodu podle § 420 odst.1, tj. o obecnou odpovědnost za škodu způsobenou zaviněným protiprávním úkonem⁹¹. Např. § 42 ObčZ upravuje odpovědnost za škodu způsobenou zaviněně jednajícím účastníkem při kontrahování, tj. upravuje odpovědnost za porušení některých právních povinností existujících v procesu uzavírání smlouvy za předpokladu, že toto porušení vyústilo v neplatnou smlouvu. Jedná se o odpovědnost za předšmluvní jednání. Vychází se při tom z toho, že ten, kdo vstupuje do smluvního procesu s druhým účastníkem, zavazuje se mu již tím uzavřít platnou smlouvu. Nestane-li se tak, je povinen druhému účastníku nahradit škodu vzniklou neplatnou smlouvou. A to za podmínek § 42 ObčZ.

5.3 Někdy může být jedním chováním naplněno více skutkových podstat odpovědnosti za škodu. Obvykle jde o existenci obecné odpovědnosti za zavinění a dalšího typu odpovědnosti. O takovýto případ souběhu jde např. v § 420 ObčZ a § 10 odst. 2 zákona č. 59/1998 Sb., ve znění zákona č. 209/2000 Sb. Citované ustanovení § 10 odst. 2 řeší tento souběh více odpovědností za škodu tím způsobem, že poškozený může podle své volby uplatnit právo na náhradu škody buď podle obecné úpravy odpovědnosti za škodu obsažené v občanském zákoníku dle § 420, anebo podle tohoto zvláštního zákona⁹².

⁹⁰ Občanský zákoník, Komentář, 9. vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 577

⁹¹ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. : Učebnice občanské právo hmotné, Sv. 2, 4 aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI, 2006, s. 412

⁹² Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J., : Učebnice Občanské právo hmotné, Sv.2., 4 aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI, 2006, s. 414

Dle teorie se takové volbě říká tzv. odpovědnost na výběr daná. Pokud by sám poškozený neprovedl právní kvalifikaci základu svého práva na náhradu škody, soud by se při posuzování základu odpovědnosti za škodu řídil zájmy poškozeného jako postižené osoby, tj. použil by ten základ odpovědnosti, který by poškozenému zajistil co nejúčinnější náhradu, kromě případů, kde by zvláštní zákon výslovně stanovil, že jsou použitelná pouze jeho ustanovení.

5.4 Občanský zákoník výslovně nestanoví, jaké jsou předpoklady odpovědnosti za škodu.

Tyto předpoklady jsou definovány teorií a jejich obsah naplňován judikaturou⁹³.

Odpovědnost za škodu podle ustanovení § 420 ObčZ způsobenou jině osobě fyzické nebo právnické, je postavena na tezi o odpovědnosti každého za škodu, způsobenou porušením právní povinnosti.

Předpoklady této odpovědnosti jsou porušení právní povinnosti, vznik škody, existence příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody a zavinění.

Je však třeba říci, že existence jednotlivých předpokladů vzniku odpovědnosti podle § 420 ObčZ musí být v každém konkrétním případě zkoumána a pro dovození odpovědnosti prokázána.

5.4.1 Prvním předpokladem odpovědnosti za škodu je porušení právní povinnosti nebo-li protiprávní úkon.

Občanský zákoník, jak jsem se již zmínila, nerozlišuje mezi odpovědností deliktní a odpovědností smluvní. Porušení právních povinností obojího charakteru je v platné úpravě postaveno na roveň.

Česká teorie a soudní praxe doposud vycházela z premisy, že porušení povinnosti plynoucí z právního předpisu může mít za následek odpovědnost škůdce vůči komukoliv.

Na druhé straně porušení smluvní povinnosti může mít za následek odpovědnost vůči spolukontrahendovi. Měl-li by vzniknout odpovědnostní vztah se subjektem, který nebyl smluvní stranou dané smlouvy, muselo by být jeho předpokladem porušení jiné právní povinnosti plynoucí ze zákona, např. typicky obecné prevenční povinnosti dle § 415 ObčZ.

Nejvyšší soud⁹⁴ však zaujal jiný právní názor, považuje tento závěr za zjednodušený. Podle Nejvyššího soudu může vzniknout odpovědnostní vztah také v důsledku porušení smluvní povinnosti ze smlouvy, jejíž stranou poškozený nebyl, avšak povinnost, k jejímuž porušení došlo, měla dopad do právní sféry poškozeného. Bližší rozbor judikát bohužel neposkytuje.

Uvedený judikát je do značné míry přelomový a vybočuje z dosavadní ustálené judikatury Nejvyššího soudu k otázkám obecných předpokladů

⁹³ Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 578

⁹⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. Zn. 20 Cdo 1499/2000, ASPI

odpovědnosti za škodu. Ve své podstatě se může dotknout jakéhokoliv subjektu, který uzavírá smlouvu.

V následujícím textu se nejdříve zaměřím na popis skutkového stavu, který byl základem pro vydání daného judikátu, a dále na právní závěry soudu prvního stupně, odvolacího soudu a hlavně právní názory, ke kterým dospěl Nejvyšší soud.

Společnost V.F.J.I.A., k.s. (druhá žalovaná) uzavřela smlouvu s bankou B (první žalovaná).

Jednalo se o „smlouvu o kontrole použití finančních prostředků“ na účtu společnosti V.F.J.I.A., k.s. vedeném u banky B.

Na základě prohlášení o vstupu komanditisty do společnosti byla na účet společnosti osobou X (žalobce) zaplacená určitá peněžitá částka, která měla představovat vklad osoby X jako budoucího společníka společnosti. Jelikož však nebyly splněny náležitosti stanovené zákonem pro přistoupení nového společníka do komanditní společnosti, a to zejména změna společenské smlouvy podléhající souhlasu všech společníků, osoba X se společníkem nestala.

Osoba X následně požadovala soudní cestou vrácení zaplacené peněžitě částky. Žalovanými byli jak společnost V.F.J.I.A., k.s., tak banka B., která měla na základě „smlouvy o kontrole použití finančních prostředků“ provádět kontrolu nad účtem společnosti.

Okresní soud⁹⁵, uložil druhé žalované zaplatit žalobci částku 350 000 Kč. Proti první žalované (banka), která měla být podle žaloby k úhradě částky 350 000 Kč zavázána společně s druhou žalovanou, soud žalobu zamítl.

Vyhovující výrok ve vztahu ke druhé žalované odůvodnil tím, že k přistoupení společníka může dojít jen změnou společenské smlouvy, za souhlasu všech společníků dle § 93 odst. 2, §83 a § 87 ObchZ, a tato podmínka v daném případě splněna nebyla. Z toho vyplývá, že přijetím částky 350 000 Kč, zaslané žalobcem na její účet, se druhá žalovaná bezdůvodně obohatila na úkor žalobce, jemuž je proto povinna tuto částku zaplatit.

Žalobce vyšel z právního názoru, že společnost a banka odpovídají za vrácení částky solidárně. Podle žalobce se v případě „ smlouvy o kontrole“ jednalo o smlouvu ve prospěch třetího a takovými třetími osobami byly typicky potenciální budoucí společníci ve společnosti.

Soud prvního stupně vyšel z ustanovení § 420 a násl. ObčZ.

Cituji z odůvodnění :

„Jde pouze o vztah subjektů, které smlouvu o kontrole uzavřely a který nezakládá žádnou povinnost první žalované vůči žalobci. „Smlouva o kontrole“ žádnou povinnost vůči žalobci ze strany první žalované nezakládala. Takže není naplněn jeden ze základních předpokladů odpovědnosti za škodu, a to porušení právní povinnosti“.

⁹⁵rozsudek Okresního soudu ze dne 16.10. 1996, čj. C 10570/96-34, ASPI

Krajský soud rozsudkem ze dne 27. ledna 2000 především odmítl odvolání druhé žalované, k odvolání žalobce pak odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně vůči první žalované potvrdil.

Odvolací soud neměl žalobcovo odvolání za důvodné, poukazuje na to, že „smlouva o kontrole“ byla uzavřena mezi právním předchůdcem první žalované a druhou žalovanou. I když žalobce byl seznámen se „smlouvou o kontrole“, nevznikl tím jakýkoliv právní vztah mezi ním a první žalovanou. První žalovaná se tedy na úkor žalobce neobohatila.

„Porušení povinnosti- pokračoval odvolací soud – je především porušení povinností, které ukládá právní předpis nebo porušení těch povinností, které na sebe vzala fyzická nebo právnická např. smlouvou. Mezi žalobcem a první žalovanou však žádná smlouva uzavřena nebyla. Jestliže není splněn první předpoklad odpovědnosti za škodu (porušení povinností první žalované vůči žalobci) nelze dovodit odpovědnost první žalované za škodu podle § 420 ObčZ. Na tom nic nemění ani skutečnost, že žalobce byl se „smlouvou o kontrole“ seznámen“.

Z týchž důvodů neshledal odvolací soud ani odpovědnost první žalované podle § 415 ObčZ.

Soud první instance a odvolací soud tedy dospěly v relativní shodě k závěru, že společnost V.F.J.I.A.,k.s. je povinna vrátit zaplacenou částku osobě X, a to z titulu bezdůvodného obohacení, nikoliv z titulu odpovědnosti za škodu.

Obě instance rovněž dospěly k závěru, že první žalovaná za škodu vzniklou žalobci neodpovídá. Dospěly v zásadě k závěru, že v případě „smlouvy o kontrole“ se nejedná o smlouvu ve prospěch třetího, a tedy nemůže být dána odpovědnost vůči jiným osobám než vůči spolukontrahentovi.

Oba soudy dospěly rovněž k závěru, že první žalovaná neporušila ani žádnou zákonnou povinnost, zejména obecnou prevenční povinnost dle § 415 ObčZ, která by zakládala její odpovědnost za škodu vůči žalobci.

Proti potvrzujícímu výroku rozsudku podal žalobce včas dovolání. Nejvyšší soud dovolání vyhověl, avšak z jiných právních důvodů než tvrzených žalobcem.

Cituji z odůvodnění :

„Neobstojí argumentace dovolatele, že „smlouva o kontrole“ je smlouvou ve prospěch třetího ve smyslu ustanovení § 50 ObčZ.

Lze uzavřít, že k tomu, aby mohla být pokládána též za smlouvu ve prospěch třetího, postrádá „smlouva o kontrole“ závazek jejích účastníků ve prospěch konkrétně vymezené třetí osoby, tj. osoby určené dostatečně objektivními skutečnostmi, na jejichž základě může být individualizována. Všeobecné vymezení pro všechny osoby, jež se měly stát komanditisty druhé žalované tento požadavek nesplňuje.

Dále závěr odvolacího soudu, podle kterého zde není protiprávního úkonu první žalované vůči žalobci, spočívajícího v porušení povinnosti

ze „smlouvy o kontrole“, jelikož nejde o smlouvu ve prospěch třetí osoby a mezi žalobcem a první žalovanou žádná smlouva uzavřena nebyla, rovněž správný není“.

Podle Nejvyššího soudu lze totiž dovést v případě porušení povinnosti ze smlouvy uzavřené mezi druhou žalovanou (společností) a první žalovanou (bankou) odpovědnost za škodu první žalované vůči žalobci.

Nejvyšší soud konstatuje, že zastávaný názor právní teorie, a to, že smluvní právní povinnost je v případě jejího porušení spojená se smluvní odpovědností vůči spolukontrahentovi, zatímco mimosmluvní povinnost je v případě jejího porušení spojená s mimosmluvní deliktivní odpovědností vůči každému, považuje za zjednodušený.

Závěr, podle kterého se poškozený může dovolávat porušení smluvní povinnosti, totiž lze učinit nejen v případě, že je škůdcovým spolukontrahentem (druhou smluvní stranou). K naplnění uvedeného předpokladu postačuje, že je prokázáno, že příslušný subjekt (škůdce) sice porušil povinnost ze smlouvy, kterou uzavřel s jinou osobou než s poškozeným, že však závazek, k jehož porušení došlo, měl dopad do právní sféry poškozeného.

Takovému závěru přitom není na překážku ani skutečnost, že smlouva, z níž porušení závazku vzešlo, nebyla smlouvou ve prospěch třetí osoby (smlouvou ve prospěch poškozeného). Jinak, řečeno podstatně je, že byla porušena právní povinnost, která sloužila k ochraně subjektivních práv poškozeného.

Z pohledu výše uvedeného je v řízení zkoumaná „smlouva o kontrole“ právě smlouvou, jejímž základním účelem byla ochrana práv osob, jež se měly stát komanditisty první žalované, tedy i ochrana dovolatele.

Jak jsem se již zmínila, výše uvedený právní názor Nejvyššího soudu je do značné míry přelomový. Otevírá možnosti, které přesahují problematiku předpokladů odpovědnosti za škodu.

Pojem „zásah do právní sféry poškozeného“ není bohužel blíže definován a tím pádem založení odpovědnosti za škodu na předpokladu porušení právní povinnosti mající „dopad do právní sféry třetí osoby“ je velice neurčité a v praxi může vyvolávat značnou nejistotu.

Prostřednictvím smluvní povinnosti je tak chráněno absolutní právo třetích osob, aby jim nebyla působena zásahem do jejich právní sféry škoda. Jedná se o potenciální odpovědnost subjektů uzavírajících smlouvu. Tyto subjekty musí nyní zkoumat a zvažovat, zda práva a povinnosti v této smlouvě zakotvená nemají „dopad do právní sféry třetích osob“.

Výsledkem bude nepřiměřená opatrnost při uzavírání smluv nebo dokonce odmítání uzavírání smluv, zvýšené náklady na pojištění atd. Jde tedy o konstrukci velmi nepraktickou.

Odůvodnění Nejvyššího soudu mělo být tedy zcela jistě bližší a podrobnější. V tomto případě se jednalo o velmi specifickou situaci a

poměrně specifickou smlouvu, která by skutečně mohla vykazovat určité souvztažnosti se smlouvou ve prospěch třetího. Pokud by Nejvyšší soud omezil dopady svého rozhodnutí pouze na určité situace, které by dostatečně popsal a přesněji definoval, co je třeba rozumět pod „zásahem do právní sféry třetí osoby“, značná část praktických pochybností by mohla být eliminována.

Z teoretického hlediska se jedná o určitou kombinaci smluvní odpovědnosti a odpovědnosti deliktní.

Charakter povinnosti, jejíž porušení je předpokladem odpovědnosti totiž v daném případě přesahuje danou smlouvu a má dopad potenciálně vůči každému.

Dle názoru Nejvyššího soudu může nastoupit v případě porušení smluvní povinnosti potenciálně odpovědnost škůdce vůči komukoliv, do jehož právní sféry bylo zasaženo. Tímto názorem Nejvyšší soud zavádí jakousi generální povinnost smluvní prevence⁹⁶.

Nabízí se tím pádem hned několik otázek.

Např. je možné subjektům uzavírajícím smlouvu přičítat určitou specifickou právní povinnost, a to nad rámec prevenční povinnosti dle § 415 ObčZ, aby dbaly o to, aby nezasahovaly do právní sféry třetích osob? Není dostačující obecná úprava dle § 415 ObčZ, resp. speciální prevenční povinnosti zakotvené v občanském zákoníku a jiných zákonech? Není totiž zřejmé, jak se Nejvyšším soudem vyvinutá „povinnost generální smluvní prevence“ odlišuje, případně vymezuje vůči obecné zákonné prevenční povinnosti dle § 415 ObčZ.

Dále např. otázka zavinění smluvních stran, zda hraje roli v případě zasahování do právní sféry třetích osob.

A především, lze tedy vůbec předpokládat, že porušení smluvní povinnosti je předpokladem odpovědnosti vůči potenciálně jakékoliv třetí osobě?

Proto soudím, že Nejvyšší soud bude muset ve svých budoucích rozhodnutích týkající se předpokladů odpovědnosti za škodu výše zmíněnou problematiku rozvést a lépe definovat nebo od daného právního názoru ustoupit.

5.4.2 Druhým předpokladem obecné občanskoprávní odpovědnosti za škodu je vznik škody.

Ani tento pojem občanský zákoník nedefinuje, běžně však tento pojem na různých místech používá. Uvedené vymezení přenechává občanskoprávní teorii a soudní praxi.

Např. k některým otázkám náhrady škody podle občanského zákoníku, speciálně k pojmům „škoda“ a „skutečná škoda“ zaujalo kolegium Nejvyššího soudu⁹⁷ toto stanovisko, citují:

⁹⁶ Salač, J., : K otázce předpokladů odpovědnosti za škodu in.: Právní rozhledy 18/2004, s. 682

⁹⁷ stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ČSSR z 18.11. 1970, .Cpj 87/70, ASPI

„V právní teorii i soudní praxi se „škoda“ chápe jako újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy, nedochází-li k naturální restituci, napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz. Takto vymezená škoda je právě relevantní škodou, tj. jedním z předpokladů, na jejichž základě vzniká odpovědnostní právní vztah“.

Z hlediska rozsahu náhrady škody stojí občanský zákoník na principu náhrady „ skutečné škody“.

Touto skutečnou škodou je nastalé zmenšení majetku poškozeného, představuje majetkové hodnoty potřebné k uvedení v předešlý stav, popř. k vyvážení důsledků plynoucích z toho, že nedošlo k uvedení v předešlý stav.“

V rozsudku⁹⁸ bývalého Nejvyššího soudu ČSR soud konstatoval, cituji: „škodu spočívající v tom, že poškozený vynaložil vyšší náklady na vypůjčení osobního automobilu ve srovnání s náklady, jež jinak vynaložil na provoz svého automobilu, který nemohl použít v důsledku poškození ze strany škůdce, je třeba považovat za skutečnou škodu, kterou je škůdce povinen nahradit v rozsahu nutně a účelně vynaložených nákladů“.

Pojem škody je tedy definován tak, že jde o majetkovou újmu, tedy o újmu, která nastala v majetkové sféře poškozeného. Přitom majetková újma může existovat jen tehdy, lze-li ji objektivně vyjádřit penězi.

Škoda se dělí na škodu na věcech (majetku), tzv. věcnou škodu a na škodu na zdraví.

V případě škody na věci se nahrazuje jednak skutečná škoda, jednak ušlý zisk.

Ušlým ziskem je to, čeho se mohlo poškozenému dostat při obyčejném sledu události, nebýt vzniku škody. Jde o majetkovou újmu spočívající v tom, že se majetek očekávaným způsobem nezhodnotil.

Může jít např. o úroky⁹⁹.

Obnovení nároku na náhradu ušlého zisku představuje rozdíl od stavu před novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 509/1991 Sb., kdy se uznávala tzv. „jiná škoda“.

Nárok na náhradu tzv. jiné škody mohl být uplatněn jen tehdy, byla-li škoda způsobena úmyslně a vyžadovala-li to pravidla socialistického soužití¹⁰⁰.

Vznik škody a její rozsah musí být prokázán poškozeným.

V otázce rozsahu náhrady ušlého zisku lze analogicky použít § 379 ObchZ, podle něhož se nenahrazuje nepředvídatelná škoda.

⁹⁸rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn.1 Cz 86/1990, ASPI

⁹⁹Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 580

¹⁰⁰stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18.11. 1970, Cpj 87/70, ASPI

Vyloučeno není ani analogické použití § 381 ObchZ týkající se náhrady tzv. abstraktního ušlého zisku, který připouští namísto skutečně ušlého zisku požadovat náhradu zisku obvykle dosahovaného v poctivém obchodním styku v daném oboru podnikání¹⁰¹.

5.4.3 třetím předpokladem občanskoprávní odpovědnosti za škodu je objektivní existence příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti jako příčinou a škodou včetně jejího rozsahu jako následkem.

Nezbytnost její existence vyplývá ze znění § 420 ObčZ „způsobení škody“ a je nezbytná bez ohledu na to, zda jde o odpovědnost založenou na zavinění či o odpovědnost objektivní. Nestačí pouhá pravděpodobnost příčinné souvislosti, její existenci je třeba vždy prokázat.

Zjišťování příčinné souvislosti znamená, že je třeba z celého řetězu všeobecné příčinnosti sledovat jen ty příčiny a následky, které jsou důležité pro odpovědnost za škodu.

Nejprve je třeba zjistit, zda byla způsobena škoda ve smyslu občanského práva. Pak je třeba zjišťovat existenci příčin škody. Těmito skutečnostmi mohou být protiprávní úkon či určitým způsobem kvalifikovaná škodná událost.

Soud zjišťuje konkrétně, vzhledem ke konkrétní škodě, zda některá z těchto skutečností je příčinou vzniku škody a zda skutečně škodu způsobila.

Příčinnou souvislost tedy soud nevytváří, ale pouze v kladném nebo záporném smyslu zjišťuje¹⁰².

Ke zjištění příčinné souvislosti u případů obecné odpovědnosti fyzických osob za škodu přistupuje ještě zavinění.

Pokud dojde ke zjištění, že příčinami odpovědnosti za škodu jsou dvě nebo více skutečností, je třeba rozlišovat důležitost těchto příčin. Jejich význam pro způsobení škody není u každé z nich stejný a vyjadřuje různou míru účasti na způsobení škody.

Z rozsudku Nejvyššího soudu¹⁰³ cituji : „ ve vzájemné souvislosti jevů má každý následek několik vzájemně souvisejících příčin, stejně tak jako každá příčina má několik vzájemně souvisejících následků. V řadě vzájemně souvisejících příčin, které způsobují určitý následek, nejsou všechny příčiny stejně významné. Některé z nich jsou důležitější a pro určitý následek rozhodující, jiné jsou méně významné, ale pro určitý následek nutné, další jsou podružné, pro následek nevýznamné. Posouzení, které příčiny jsou hlavní a které jsou podružné, je věcí hodnocení všech okolností konkrétního případu, jestliže je protiprávní úkon jednou z příčin skutečně vzniklé škody, a to je jednou z hlavních příčin, je dána příčinná souvislost mezi ním a vzniklou škodou.“

¹⁰¹ Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 632

¹⁰² Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 580

¹⁰³ rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 5Cz 39/1965, ASPI

V každém konkrétním případě je proto nutno zkoumat, zda mezi skutečnostmi, které mohou představovat předcházející příčinu vzniku škody, lze identifikovat i protiprávní úkon.

Příčinná souvislost je tedy dána tehdy, jestliže je škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věcí a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu.

Z toho plyne, že škoda by měla být objektivně předvídatelná. Měřítkem předvídatelnosti je chování řádného a náležitě bedlivého subjektu při uvážení jeho osobních poměrů, profesního postavení a okolností konkrétního případu.

Současně se však musí prokázat, že škoda by nebyla nastala bez této příčiny. Příčinná souvislost musí být dána jak mezi protiprávním úkonem a vzniklou škodou, tak také mezi protiprávním úkonem a zaviněním a škodou a zaviněním.

Hledisko časové souvislosti mezi porušením právních povinností škůdce a skutkovou událostí, z níž vznikla škoda, není samo o sobě rozhodující, věcná souvislost příčiny a důsledku je rozhodující, zatímco časová souvislost může hrát jen pomocnou úlohu při posuzování věcné souvislosti.

Existence příčinné souvislosti musí být prokázána poškozeným.

Otázkou příčinné souvislosti se zabýval Nejvyšší soud¹⁰⁴.

Okresní soud uložil rozsudkem žalovanému povinnost zaplatit žalobci částku ve výši 70 401 Kč. Vzal za prokázané, že na podzim roku 1996 účastníci uzavřeli ústní smlouvu o dílo ve smyslu ustanovení § 631 a násl. ObčZ, kterou se žalovaný jako podnikatel v oboru stavebnictví zavázal pro žalobce zhotovit vnější omítku na jeho rodinném domku za dohodnutou cenu. V dohodnuté záruční době se na omítce objevily trhliny, což žalobce žalovanému vytkl reklamačním dopisem, na nějž žalovaný nereagoval. Protože do domu začalo zatékat, nechal si žalobce provést družstvem I.L. podle smlouvy o dílo ze dne 5.8.1999 z vnější strany fasády na rodinný domek tzv. zateplovací plášť, za nějž zaplatil částku 74 685 Kč.

Na základě listinných důkazů, a to např. posudku soudem ustanoveného znalce z oboru stavebnictví, dospěl soud prvního stupně k závěru, že žalovaný porušil právní povinnost podle § 633 odst.1, věty první ObčZ, neboť neprovedl dílo řádně, když při zhotovování vnější omítky na žalobcův dům použil nevhodnou technologii, která byla příčinnou vzniku škody.

K odvolání žalovaného Krajský soud změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu o zaplacení 70 401 Kč zamítl.

Při svém rozhodnutí vycházel ze závěru, že odůvodňuje-li žalobce svůj nárok na náhradu škody tím, že žalovaný porušil právní povinnost

¹⁰⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 1849/2001, ASPI

provést dílo řádně, dovozuje tento nárok z porušení povinnosti ze závazku.

S poukazem na § 510 ObčZ dovodil, že žalobci nárok na zaplacení vynaložené částky na odstranění vady věci ve smyslu § 655 odst.1 ObčZ nevznikl, neboť toto ustanovení nedává objednateli právo na náhradu nákladů, které sám na odstranění vad provedené úpravy věci vynaložil. Podle § 655 odst.1 ObčZ, je-li totiž věc opravena nebo upravena vadně, má objednatel právo na bezplatné odstranění vady, nelze-li vadu odstranit nebo neodstraní-li ji zhotovitel v dohodnuté lhůtě, anebo vyskytne-li se vada znovu, má objednatel právo na zrušení smlouvy nebo na přiměřené snížení ceny opravy nebo úpravy, nikoliv tedy na to, co sám na odstranění vad provedené úpravy věci vynaložil.

Z odůvodnění Nejvyššího soudu, který zrušil rozsudek Krajského soudu, citují:

„Smlouva o úpravě a opravě věci je zvláštním druhem smlouvy o dílo, a to dle ustanovení § 652 až § 656 ObčZ, přičemž práva a povinnosti účastníků této smlouvy se řídí ustanoveními § 632 až § 643 ObčZ.

Podle § 510 ObčZ uplatnění nároku z odpovědnosti za vady nevyklučuje nárok na náhradu škody, která z vady vznikla.

Podle § 420 odst. 1 ObčZ každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti.

Odpovědnost za vady díla je třeba odlišit od odpovědnosti za škodu. Oba tyto závazkové právní instituty mají jiný účel a jsou založeny na rozdílných zásadách a předpokladech vzniku odpovědnosti za vady a odpovědnosti za škodu.

Odpovědnost za vady sleduje, aby se objednateli dostalo ze závazkového právního vztahu plnění bez jakýchkoliv vad. Odpovědnost za škodu sleduje oproti tomu účel, aby byla nahrazena majetková újma vzniklá následkem porušení právní povinnosti. V souvislosti s poskytnutím vadného plnění, které bylo příčinou vzniku škody, přichází v úvahu vznik odpovědnosti za škodu podle § 420 a násl. ObčZ“.

V dané věci uplatnil žalobce nárok na náhradu škody spočívající v nákladech na vytvoření nového vnějšího omítkového systému skutkově odůvodněný tím, že žalovaný nevhodným postupem prací při zhotovení fasády na domě způsobil, že provedené dílo vykazovalo vady omítky.

„Jestliže si žalobce nechal za této situace zhotovit na dům tzv. termoplášť, jednalo se o prostředek k odstranění poškození věci, k němuž došlo v příčinné souvislosti s vadně provedenou úpravou této věci. Nejedná se tudíž o nárok z odpovědnosti za vady samotného předmětu plnění ze smlouvy o úpravě věci, nýbrž o nárok na náhradu škody na věci podle § 420 ObčZ, jež žalobci vznikla na jeho domě v důsledku vadně provedené úpravy věci. Předmětné náklady žalobce vynaložil na uvedení do původního stavu, a nikoliv jen na odstranění vady vnější omítky zhotovené žalovaným na základě smlouvy o dílo, jak odvolací soud nesprávně dovodil.

Nesprávný je rovněž názor krajského soudu, že pro rozhodnutí v dané věci je irelevantní, zda úprava věci byla provedena vadně, či nikoliv, neboť pro posouzení otázky příčinné souvislosti jako jednoho z předpokladů odpovědnosti za škodu podle § 420 ObčZ je rozhodující, zda škoda vznikla v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním škůdce“.

Nejvyšší soud tak dospěl k názoru, že zhotovitel, který na základě smlouvy o úpravě věci vadně provedl vnější omítku domu, čímž způsobil poškození domu, odpovídá za škodu tím vzniklou podle ustanovení § 420 a násl. ObčZ a nikoliv z důvodu odpovědnosti za vady díla.

5.4.4 zavinění je dalším nezbytným předpokladem vzniku odpovědnosti fyzické osoby za škodu.

Podle převažujícího názoru je zavinění chápáno jako psychický vztah škůdce jak k vlastnímu protiprávnímu jednání, tak ke škodě, která je výsledkem tohoto protiprávního jednání. Podle přítomnosti rozumového a volního prvku se rozlišuje mezi jednáním úmyslným a jednáním z nedbalosti¹⁰⁵.

Občanský zákoník je v obecné odpovědnosti založen na principu odpovědnosti za předpokládané nedbalostní zavinění.

Tedy důkazní břemeno směřující k vyvracení domněnky viny nese škůdce, který chce-li se exkulpat, musí prokázat, že na škodě z porušení právní povinnosti nenese vinu, tedy je povinen prokázat, že za daných okolností mohl spolehlivě usuzovat, že ke škodě vzniklé porušením právní povinnosti nebylo možno zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které na něm lze, objektivně posuzováno, požadovat.

Předpokládá se podle § 420 odst. 3 ObčZ pouze nedbalost nevědomá. Je nutno ji ovšem posuzovat z hlediska objektivního, nikoliv subjektivního, jak to činí trestní právo. Soud je tak nucen zkoumat, zda za konkrétní situace, která existovala v době, kdy došlo ke způsobení škody, byly dány důvody vedoucí ke vzniku škody, které by se jevily jako objektivní každému subjektu respektujícímu právní řád a dobré mravy¹⁰⁶.

Chce-li se tedy škůdce zprostit odpovědnosti za škodu, nestačí, že prokáže, že učinil vše podle svých subjektivních schopností a znalostí. Kritérium takového hodnocení musí být objektivní, tedy rozhodující musí být míra úsilí, kterou je možno požadovat od každého občana. Toto měřítko musí být aplikováno konkrétně, tedy s přihlédnutím k určité situaci, a diferencovaně.

Jak jsem se již zmínila, je odpovědnost škůdce dovozována z předpokládaného zavinění, tato domněnka se ovšem týká pouze nevědomé nedbalosti a nevztahuje se na úmysl.

¹⁰⁵ Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 580

¹⁰⁶ Občanský zákoník, Komentář, 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 581

Jestliže by se tedy poškozený snažil dovodit úmysl škůdce směřující ke způsobení škody, musel by své tvrzení dokázat.

Forma zavinění, (úmysl či nedbalost), může mít ve smyslu občanského zákoníku význam pro vznik odpovědnosti za škodu, zejména však pro určení rozsahu náhrady škody dle § 442 ObčZ či uplatnění moderačního práva soudu dle § 450 ObčZ.

Pro zkoumání zavinění se používá tzv. objektivní měřítko s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu¹⁰⁷.

Východiskem by však vždy mělo být chování a jednání řádné a rozumné osoby. Zákon vychází z toho, že zletilý a duševně zdravý občan má natolik vyvinuté psychické schopnosti, že je schopen rozeznat následek svého jednání a toto jednání ovládnout. Proto neodpovídá osoba nezletilá či postižená duševní chorobou. V některých případech však za takto neodpovědnou osobu odpovídá osoba jiná, např. dle § 422 ObčZ institut odpovědnosti za jiného.

Intelektuální a volní způsobilost se zjišťuje obvykle na základě znaleckých posudků.

Presumpcí zavinění dle § 420 odst. 3 ObčZ a uplatněním moderačního práva dle § 450 ObčZ se zabýval Nejvyšší soud¹⁰⁸.

Jednalo se o případ žalobce, který se domáhal na žalovaném náhrady škody ve výši 8.478,50 Kč vzniklé mj. tím, že žalovaný jako funkcionář žalobce uzavřel mimo rámec uděleného zmocnění jménem žalobce s jinými organizacemi smlouvy, které žalobce musel splnit.

Část žalobního návrhu byla vyřízena částečným rozsudkem okresního soudu, jímž bylo přiznáno žalobci 2.496.50 Kčs, o zbývající části žalobního návrhu rozhodl okresní soud tak, že shledal žalovaného odpovědným za vzniklou škodu částkou 5.119,45 Kčs.

Částku 5.119,45 Kč ovšem snížil podle § 450 ObčZ o 2.509,45 Kčs, přiznal tedy žalobci pouze 2.510 Kčs, kdežto ve zbytku žalobu zamítl. Snížení náhrady škody odůvodnil osobními a rodinnými poměry žalovaného.

Již v žalobě však žalobce uvedl, že jde u žalovaného o opětovně způsobenou škodu. Soud však blíže neobjasnil, jakého jednání se žalovaný dopustil dříve a dále, zda-li záměrně využíval příležitosti k tomu, aby z prostředků žalobce, tj. k jeho škodě, byly uhrazeny i výlohy, s nimiž nesouhlasil příslušný orgán žalobce.

Nejvyšší soud dovodil, cituji:

„V této souvislosti je na místě zdůraznění, že odpovědnost žalovaného je dovozena z předpokládaného zavinění dle § 420 odst. 3 ObčZ, avšak tato domněnka se nevztahuje i na úmysl. Jestliže by se tedy žalobce snažil dovodit úmysl žalovaného směřující ke způsobení škody, musel by své tvrzení dokázat, to pochopitelně nezbavuje soud povinnosti, aby

¹⁰⁷ Holub, M. a kol. : Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Linde Praha, 2004, s. 20

¹⁰⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp.zn. 3 Cz 17/68, ASPI

se sám nezabýval formou zavinění žalovaného se zřetelem na ustanovení § 120 odst. 1 o.s.ř.“

Snížení dle § 450 ObčZ nelze provést, jde-li o škodu způsobenou úmyslně, takže i když zůstaneme u odpovědnosti žalovaného za vzniklou škodu proto, že se mu nepodařilo vyvrátit, že škodu nezavinil, a že mu tedy svědčí domněnka nedbalostního protiprávního jednání, neučinil okresní soud vše k tomu, aby mohl učinit přesvědčivý závěr, že žalovaný nejednal úmyslně, a tedy splnil předpoklady pro snížení požadované náhrady škody.

„Ustanovení § 450 ObčZ ukládá soudu, aby podmínky snížení vždy zkoumal („ ...soud náhradu škody přiměřeně sníží ...“), ve svém rozhodnutí musí soud zdůvodnit i závěr, proč k snížení náhrady nepřistoupil. Institutu snížení náhrady škody nelze používat libovolně a snižovat náhradu škody mechanicky, popř. jej opomíjet.

Ustanovení § 450 ObčZ musí být aplikováno tak, aby bylo dosaženo účelu jím sledovaného, zejména aby bylo zabráněno nežádoucím tvrdostem, které by někdy mohly postihnout poškozeného“.

Ustanovení § 450 uvádí příkladmo hlediska, jež má mít soud na zřeteli při úvaze o možnosti snížení náhrady škody.

Jde hlavně o společenský význam škody a o způsob, jak k ní došlo, jakož i k osobním a majetkovým poměrům občana, který ji způsobil.

A právě tyto otázky nebyly v této věci dostatečně objasněny pro účely případného snížení náhrady škody.

„Jestliže se tedy okresní soud omezil v podstatě na konstatování osobních a rodinných poměrů žalovaného a nedoloženého závěru o nedostatku možností žalovaného zabránit zvýšení výdajů, aniž vzal v úvahu alespoň všechna ta hlediska, jež jsou uvedena příkladmo v § 450 ObčZ, a aniž zkoumal formu zavinění žalovaného, porušil zákon v ustanoveních § 6, § 120, § 132 o.s.ř ve spojení s ustanoveními § 420 odst.3 a § 450 ObčZ“.